Переклад Дмитра Павличка

ДІЙОВІ ОСОБИ

Кай Марцій, згодом Коріолан.

Тіт Лартій

> полководці у війні проти вольсків.

Коміцій

Менений Агріппа, друг Коріолана.

Сіцініій Велут

> народні трибуни.

Юній Брут

Малий Марцій, син Коріолана.

Римський гонець.

Тулл АвфідШ, полководець вольсків.

Воєначальник, підлеглий Авфідія.

Змовники, спільники Авфідія.

Ніканор, римлянин.

Городянин Анціума.

Адріан, вольск.

Два вартові, вольски.

Волумнія, мати Коріолана.

Віргілія, дружина Коріолана.

Валерія, подруга Віргілії.

Служниця Віргілії.

Сенатори Риму та вольсків, патриції, еділи, ліктори, воїни, глашатаї, городяни,

гінці, слуги Авфідія та інші слуги.

Місце подій — Рим та його околиці, міста вольсків Коріоли, Анціум.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Рим. Вулиця.

Входить юрба збунтованих городян з киями, дрючками та іншою зброєю.

1-й городянин Стійте, спершу послухайте, що я вам скажу, а

потім рушимо далі.
Всі Говори! Говори!
1-й городянин Чи всі волієте вмерти, ніж голодувати?
Всі Воліємо! Воліємо!
1-й городянин" А ви знаєте, що головний ворог народу-Кай Марцій?
Всі Знаємо! Знаємо!
1-й городянин Забиймо його! Встановім свої ціни на хліб. Згода?
Всі Сказано — зроблено! Вбиймо його! Вперед!
2-й городянин Люди добрі, ще одне слово!
1-й городянин Які ми добрі? Добро належить патриціям, а ми — злидні. Ми прокормились би навіть тим, що наші властителі викидають на сміття. Якби вони віддавали нам бодай недоїдки зі своїх столів, ми вважали б, що з нами поводяться як з людьми, але вони думають, що ми коштуємо їм надто дорого; наша мізерія й бідність — необхідні умови їхнього достатку; їхнє багатство росте з наших страждань. Так відомстимо ж їм дрючками, доки самі не висохли, як ті дрючки. Боги знають, я кажу це з голоду, а не з жаги відомсти.
2-й городянин Ви хочете почати з Кая Марція?
Всі Спочатку розправимося з ним — він для народу найлютіший собака.
2-й городянин А ви не забули про його заслуги перед країною?
1-й городянин Та ні, не забули, можемо навіть заплатити йому за подвиги, якби він сам не нагородив себе за них своєю гордістю.
2-й городянин Не гарячкуй, не говори так злобно.
1-й городянин Кажу тобі: всі свої славні діла він звершив для вдоволення власної пихи; тільки поблажливі недоумкуваті люди вірять, що все те — для вітчизни. Він звершив їх, щоб догодити своїй матері та своїй гордині, яка в нього часто переходить у відвагу.
2-й городянин Хіба це вада, що він не може побороти своєї

натури? Ти ще скажи, що він скупий.
1-й городянин Не скажу, бо й так маю забагато звинувачень проти нього. Вади Марція годі перерахувати.
Крики за сценою.
Що за гамір? Ага! Повстав і той берег Тібру. Чого ж ми тут базікаємо? На Капітолій! Ходімо!
Всі Ідем!
1-й городянин Тихо! Хто йде сюди?
Входить Мене ній Агріппа.
2-й городянин Достойний Мененій Агріппа, той, хто завжди любив народ.
1-й городянин Одна чесна людина,— якби всі були такими!
Мененій Що сталось, співвітчизники мої?
Куди це ви з палюгами? До праці?
Що за діла вас мучать, розкажіть?
1-й городянин Наші діла не таємниця для сенату; ще два тижні тому вони здогадалися про наші наміри; тепер ми їм покажемо, чого ми хочемо; вони кажуть-нужда прикро смердить, а тепер допевняться, що вона й прикро б'є.
Мененій Мої шановні друзі та сусіди,
Невже ви хочете себе згубити?
1-й городянин Це в нас не вийде — згублені давно ми!
Мененій Приятелі мої, повірте: вами
Піклуються патриції. За ваші
Страждання й голод можете дрючками
Так само замахнутися на небо,
Як на державу римську, що ламає,
Рве на своїй дорозі перепони
Міцніші, ніж ті ланцюги, котрими
її скрутити хочете. Богове,
А не патриції тут винні. Вам
Коліна, а не руки допоможуть!
Біда біду готує більшу; наклеп
Ви зводите на вожаків держави,
Що дбають, як батьки, про вас, а ви

Звете їх ворогами.
1-й городянин Дбають про нас! Аякже! Вони ніколи про нас
не дбали. Вони морять нас голодом, а їхні житниці переповнені
зерном; вони видають укази проти лихварів на користь лихварям;
вони щодня скасовують обтяжливі для багачів закони, щодня ви-
гадують ще дошкульніші артикули, щоб узяти в шори й прикру-
тити бідних. Якщо війни не пожеруть нас — це вчинять патриції!
От і вся їхня любов до нашого брата.
Мененій Або повинні ви
Зізнатися в своїй безмірній люті,
Або вас матимуть за дурнів. Я
Чудову байку розкажу вам. Чули
Ви, мабуть, вже її, але я зважусь
Знов повторити слово те доречне.
1-й городянин Добре, я послухаю тебе, але не подумай, що
розвієш баєчкою наше горе. Ну, якщо тобі хочеться, розказуй.
Мененій Колись повстали проти живота
Всі члени тіла. "Він жере,— сказали,-
Лінивий, тільки поглинає їдло,
Але не робить жодної роботи,
Тоді як інші органи працюють,
Те дивиться, те слухає, ті ходять,
Те думає, те відчуває, спільно,
В иавзаємній підтримці й допомозі
Бажанням усієї плоті служать".
На те їм відповів живіт...
1-й городянин Ну, ну,
Що ж їм сказало черево?
Мененій Сміялось
Тим особливим сміхом, що виходить
Мов не з легенів, а з самого шлунка;
Бо, гляньте, свій живіт я вмію теж
До сміху змусить, як до говоріння.
Глумився живіт з повсталих членів тіла,
Що заздрили йому та обмовляли

його, як ви сенаторів,-за те,
Що аж ніяк на вас вони не схожі.
1-й городянин То черево глумилось? Та невже
Владчиня — голова, і пильність — очі,
І радник — серце, й воїни — рамена,
І ноги — швидкість, і язик —сурмач,
І їхні всі дрібні помічники
В будові тіла,— та невже вони...
Мененій Ну, що невже? Мене перебиває
Цей хлопець. Що невже?
1-й городянин Невже повинні
Усі вони скоритися назавжди
Клоаці тіла...
Мененій Ну, то й що тоді?
1-й городянин Коли поскаржились помічники,
Що мав живіт відповісти?
Мененій Скажу вам,
Але нагородіть мене, сусіди,
Тим скарбом, що його у вас так мало,
Ну, тобто — терпеливістю.
2-й городянин Ти тягнеш
Занадто довго!
Мененій Заприміть, мій друже,
Статечний був живіт і неквапливий,
Поводився не так запально й прикро,
Як винуватели його. Сказав він:
"Це правда, друзі, з вас найпершим я
Одержую — й це дуже добре — їжу,
Що й вас виживлює, бо я — комора
Всієї плоті, та, як вам відомо,
Я шлю річками крові ту поживу
В палаци серця, до корони мозку,
І через лабіринти й трубки тіла
Найменші жили й нерви найміцніші
Беруть від мене всю снагу природну,

Та хай там як, однаково ви — друзі,
Мої ви добрі друзі". Говорив
Живіт, не я, відзнач собі.
1-й городянин Гаразд!
Гаразд!
Мененій "Хоч всі ви одночасно
Не бачите і бачити не годні
Того, що кожному я посилаю,
Все ж можу дати звіт: ви всі від мене
Одержуєте борошно добренне,
Лишаються мені для споживання
Лиш висівки". Що скажете на це?
1-й городянин Це відповідь. Як поясниш її?
Мененій Сенат наш римський — добрий той живіт,
А ви — повсталі органи. Якби
Могли ви справедливо оцінити
Його турботи про добробут наш,
То зрозуміли б: ваші статки й блага
До вас приходять тільки від сенату,-
Не навпаки. Що думаєш-гадаєш,
Ти, зборища цього великий палець?!
1-й городянин Чому це саме я — великий палець?
Мененій Тому, Що ти — найгірший, найбідніший
І в цьому бунті мудрому — вожак,
Негідник, що біжить слідами крові,
Щоб першим здобич згарбати собі.
Але готуйте палиці й ломаки —
Рим та його щури зіткнуться скоро,
І хтось повинен же завдати смертний
Удар.
Входить Кай Марцій.
Шляхетний Марцію, вітаю!
Марцій Спасибі. Що, розкольники негідні,
Коростою ви вкрились від сверблячки
Своїх думок?

1-й городянин Від тебе добре слово
Ми чули вже.
Марцій Хто скаже добре слово
Тобі — лакуза, що зневаг найгірших
Не варт; чого вам треба, пси нікчемні?!
Не хочете ні миру, ні війни,-
Одне лякає вас на смерть, а друге
Тварюками, зухвалим бидлом робить;
Бридотники, хто віритиме вам,
Знайде зайців, де мали бути леви,
Гусей, де лиси мали буть; надійні
Ви, наче жар, розкиданий на кризі,
Чи град на сонці; ваша доброчесність
У тому, щоб возносити злочинця,
Клясти закон, що злодія карає;
Хто слави заслуговує, ненависть
Заслужить вашу; мучать забаганки
Вас, наче хворого, що прагне згуби;
Той, хто від ласки вашої залежить,
Пливе із плавником свинцевим, дуба
Тростиною рубає; щохвилини
Ви змінюєте думку— благородним
Звете того, кого ще так недавно
Ненавиділи, підляком — того,
Кого любили; лаєте по місту
Сенат наш добродійний, що в боязні
Тримає вас,— інакше позжирали б
Ви один одного. Чого їм треба?
Мененій Щоб хліб дешевше продавали. Кажуть,
Що в місті повно хліба.
Марцій А, прокляття!
Хай що завгодно кажуть! Коло печі
Сидять і певні, мовби знають все,
Що робить Капітолій, хто там вгору
Підніметься, хто буде процвітати,

А хто занепаде, хто має намір
Женитися; вони шанують сильних,
Хто ж не сподобався, того в болото
Затоптують. Ич, кажуть всевидющі,
Що в Римі шпихліри тріщать од збіжжя?
Якби аристократи милосердя
Відкинули й дозволили мені
Вхопити меч, я навалив би купу
Із тисячі порубаних рабів,
За спис піднятий вищу.
Менений Вже спокійні
Ці люди, хоч розсудку в них нема;
Вони, як боягузи, відступають.
А що там з другим натовпом, скажи?!
Марцій Прокляті здохляки! Вже розійшлися.
Кричали, що голодні. Говорили,
Що голод мури валить; що й собаки
Повинні їсти; що боги дають
Хліб не лише для багачів. Уривки
Тих скарг ми слухали й відповіли,
Що виконана буде їхня просьба,
Розбити здатна панське серце щедре;
Вони шапки до неба підкидали,
Немов на роги місяця від щастя
Хотіли їх закинути.
Менений А що?
їм пообіцяно?
Марцій Дали їм право
Для оборони підлих їх жадань
Трибунів п'ять обрати. Юній Брут,
Сіціній Велут — обрані. Я всіх
Не пам'ятаю, дідько б їх забрав.
Голоті цій дахи з будівель Рима
Зірвати легше, ніж переконати
Мене. Та набереться з часом

Вона зухвальства й висуне нові
Причини для повстань.
Мененій Це дуже дивно.
Марцій Гайда, додому, сміття!
Вбігає гонець.
Гонець Де Кай Марцій?
Марцій Я тут. Що скоїлось?
Гонець Повстали вольски!
Марцій Я рад. Нарешті матимемо змогу
Спалити гниль. А от старшини наші.
Входять С і ц ї н і й Велут, Юній Брут, К о м і н і й, Т і т Л а р т і й та інші сенатори.
1-й сенатор Повстали вольски, Марцію, справдилась
Твоя пересторога.
Марцій Вольски мають
Вождя Авфідія. Він дасть вам духу.
Гріх заздрити, та я скажу: хотів би,
Коли б не був собою, бути ним!
Коміній Стикались ви в бою?
Марцій Якби враждою
Земля була розділена і він
У таборі моєму опинився,
Я заколот підняв би проти нього,
Щоб бути ворогом його. Він — лев,
На нього полювати — честь.
1-й сенатор Приймай же
З Комінієм команду в цій війні.
Коміній Ти обіцяв раніше.
Марцій Так, мій пане,
Я вірний слову. Лартію, ти ще раз .
Побачиш нашу зустріч з Туллом. Що?
Злякавсь? Виходиш з гри?
Лартій Та ні! Скоріше,
На милицю одну зіпершись, буду
Другою битися, ніж мав би збоку

Стояти!
Мененій От справдешня кров!
1-й сенатор Ходімо!
Ходім на Капітолій, там, я знаю,
Нас добрі друзі ждуть.
Лартій .
(до Комінія)
Іди вперед.
(До Марція)
Йди за Коміпєм, ми — за тобою,
Ти — перший серед нас.
Коміній Шляхетний МарціпІ
1-й сенатор
(до городян)
Геть, по домах!
Марцій Та ні, хай з нами йдуть!
Багато збіжжя мають вольски — ми
Пошлем на них своїх щурів отари,
Хай струблять їхні житниці. Шановні
Бунтівники! Явити є нагода
Своє геройство, прошу вас за нами.
Сенатори, Коміній, Марцій, Лартій і Мененій виходять. Городяни нишком роз"
ходяться.
Сіціній Чи ж є зарозуміліший на світі
За Марція?
Брут Він в цьому незрівнянний.
Сіціній Коли трибунами нас обирали...
Брут Ти бачив, як горіли в нього очі,
Як зблідли губи?
Сіціній Чув я тільки кпини.
Брут Він кпитиме й з богів!
Сіціній Від гніву й люті
, Він висміє і місяць соромливий!
Брут Хай пожере його війна! Відвага

Його нестерпним робить.
Сіцініій Це натура!
Він, успіхом розбещуваний, буде
Зневажливо топтати власну тінь;
Дивуюся, як зможе він в поході
Свою пиху надмірну підкорити
Комінію.
Брут Ту неймовірну славу,
Якої він жадає, ні здобути,
Ні втримати інакше неможливо,
Як лиш зайнявши друге місце. Перший
Відповідатиме за всі невдачі,
Його засудить Марцій легковажно:
"От якби я командував цим ділом,
Тоді..." ,
Сіцініій А як діла складуться добре,
Чутки, що тільки Марцієм живуть,
Комінія позбавлять всіх заслуг.
Брут Бере на себе Марцій половину
Заслуг Комінія, заслуг чужих,
А помилки,і втрати, і поразки
Творитимуть лиш Марцієві славу,
Якої він не гідний.
Сіцініій Ну, ходімо,
Побачим, як готується похід,
Як той шаленець діє там.
Брут Ходімо!
Виходять.
СЦЕНА 2
Коріоли. Сенат.
Входять Тулл Авфідій і сенатори.
1-й сенатор Так, значить, ти, Авфідію, гадаєш,
Що хтось доносить в Рим про наші плани,
І все там знають?
Авфідій А хіба не так?

Хіба не завжди дізнавались в Римі
Про наші тайні плани ще до того,
Як ми їх здійснювати починали,
Ховаючи перед всіма? Одержав
Я три дні тому звідти... от, згадаю...
Та ні, я краще покажу вам лист:
"Вони зібрали сили, та не знати,
Чи їх на захід, чи на схід спрямують;
Тут голод, повстає народ, чутки,
Що сам Коміній буцімто й твій ворог
|Кай Марцій,— Рим ненавидить його
Ще більше, аніж ти,— і Тітус "Партій,
Найсміливіший з римлян,— трійка ця
Керує готуванням до походу,
Найвірогідніше, супроти тебе,
Май на увазі!.."
1-й сенатор Наше військо в полі,
І завжди знали ми, що Рим готовий
Зустріти нас...
Авфідій Та наміри свої
Ховали й не вважали це безглуздям,
Хоч всі вони ще в зародку були
Відомі Римові. Це викриття
Не дасть свого нам досягти,— а в нас
Була мета здобути міст багато,
Допоки Рим дізнається, що ми
На нього йдем.
2-й сенатор Авфідію шляхетний!
До наших військ іди, командуй ними;
Дозволь нам захищати Коріоли
Самим, якщо візьмуть в облогу місто;
І лиш тоді на поміч нам приходь
Із армією... та вони, побачиш,
Не мають сил...
Авфідій О, сумніваюсь в цьому!

Я певен, навіть більше,— їхнє військо
Вже йде на нас. Мужі! Ходіть здорові!
Якщо я стріну Марція — між нами
Є клятва,— будем битися, допоки
Один не згине.
Всі Хай боги тобі
Допомагають.
Авфідій Хай же й вас боги
Побережуть.
1-й сенатор Прощай!
2-й сенатор Прощай!
Усі Прощай!
Виходять.
СЦЕНА 3
Рим. Кімната в домі Марція.
Входять Волумнія та Віргілія, мати й дружина Марція. Сідають на низенькі стільчики, беруться до вишивання. ,
Волумнія Прошу тебе, дочко, заспівай, будь веселіша. Якби мій син був моїм чоловіком, я більше раділа б його відсутності, ніж обіймам на ложі, бо коли він не дома, то здобуває славу, а коли обіймає, то доводить лише, що кохає тебе. Коли він був ще тендітним хлопчиком, єдиною дитиною мого лона, коли отроцькою вродою привертав до себе погляди, коли жодна мати не пустила б від себе й на годину свого сина, хоч би її благали всі королі світу,— я з радістю дозволяла йому йти на будь-яку небезпеку, де можна було здобути славу. Я знала, він створений для слави, що повинна будити й бентежити його душу, інакше він буде подібний лише до гарненької картини, якою прикрашають стіну. Я сама його послала на жорстоку війну, і він повернувся, гордо несучи голову, оповиту вінком з дубового листя. Кажу тобі, дочко, я менше раділа, дізнавшись, що народила хлопця, ніж тоді, коли мій син довів, що він — справжній муж.
Віргілія А якби він загинув на війні? Що тоді?
Волумнія Тоді його добра слава була б моєю дитиною.
В ній було б моє потомство. Клянусь тобі, якби я мала дванад-

цятеро синів, так само дорогих, як твій і мій коханий Марцій,
я воліла б, щоб одинадцятеро згинуло, боронячи вітчизну, ніж
мав би хоч один, розніжений самолюбним лінивством та розкоша-
ми, ухилитися від участі в боях!
Входить служниця.
Служниця Моя господине, шляхетна Валерія прийшла тебе
відвідати.
Віргілія Дозволь мені піти.
Волумнія Ні, будь зі мною.
Я ніби чую барабани мужа
Твого, що гордо ринувся до бою,
Я бачу, як волочить за волосся
Він по землі Авфідія, а вольски
Від нього, наче діти від ведмедя,
Тікають. Марцій тупає ногою,
Кричить: "Вперед, нещасні страхопуди,
Зачаті в Римі, та— від переляку!"
Він закривавлене чоло втирає,
Мов жнець, що мусить або поле зжати,
Або лишитись без платні.
Віргілія О, горе!
Скривавлене чоло! Не треба крові!
Волумнія Мовчи, дурна! Кров мужу личить більше,
Ніж золото трофеїв. Грудь Гекуби,
Що годувала Гектора, не краща
За скроню Гектора, коли із неї
Кров бризнула на еллінські мечі,
їх зневажаючи... Скажи Валерії,
Що ми її готові привітати.
Служниця виходить.
Віргілія О небеса! Рятуйте мого мужа
Від лютого Авфідія!
Волумнія Мовчи!
Авфідія повергне він на землю,
Йому коліном на горлянку стане.

Повертається служниця з Валерією, з ними входить візник.
Валерія Добрий день вам, жінки шановні!
Волумнія Вітаю, мила Валеріє!
Віргілія Я рада бачити тебе!
Валерія Як здоров'я?! Гарні з вас домосиди! Що ви тут робите? Яке чудове життя! А як твій маленький син?
Віргілія Дякую. Добре. Він здоровий.
Волумнія Його більше тягне до мечів та до барабанів, ніж до навчання.
Валерія Авжеж, син свого батька. Хлопець на славу. Правда, я спостерігала за ним в середу десь півгодини — в нього рішучий вираз обличчя. Я бачила, як він біг за золотистим метеликом; коли піймав його, то випустив, потім знову біг, ловив і випускав, і так багато разів. А коли впав, це, мабуть, його розлютило, він зціпив зуби і розірвав метелика. Еге ж, роздер на шматочки!
Волумнія Батькова натура!
Валерія Справді, благородне дитя!
Віргілія Пустун, та й годі.
Валерія Відкладіть своє шиття. Ходімо! Я хочу, щоб ви пополудні розважилися зі мною, забули домашні клопоти.
Віргілія Ні, ласкава подруго, я не вийду з дому.
Валерія Не вийдеш з дому?
Волумнія Вийде, вийде.
Віргілія Не проси, не вийду. Не вийду за поріг, доки мій господар не повернеться з війни.
Валерія Ну от! Нерозумно себе так ув'язнювати. Ходім, треба відвідати одну добру жінку, що лежить після пологів.
Віргілія Хай до неї швидше повертається здоров'я, мої молитви будуть із нею, а я — ні.
Волумнія Але чому, скажи нарешті, прошу тебе!
Віргілія Ну, ясно, не тому, що я лінуюсь чи не люблю її.
Валерія Ти станеш другою Пенелопою, але знай, кажуть, Що від напряденої за відсутності Одіссея пряжі вся Ітака наповнилася міллю. Ходімо! А шкода, що твоя тканина не така чут-

лива, як твій пальчик, тоді б ти зжалилася над нею й перестала
П колоти. Ходім, ти мусиш піти з нами.
Віргілія Ні, ні, даруй, я все-таки не піду.
Валерія Підеш, підеш, бо я маю новини про твого чоловіка.
Віргілія О ласкава подруго, не жартуй. Новини ще не могли дійти.
Валерія Я не жартую. Вночі надійшли вісті від нього.
Віргілія Правда?
Валерія Щира правда. Я чула, як один сенатор говорив. Новини такі: вольски виступили в поле, проти них пішов полководець Коміній з частиною римських сил. Твій муж і Тіт Лартій взяли в облогу Коріоли. Вони вважають, війна буде коротка й переможна. Це правда, слово честі! Прошу, ходімо з нами!
Віргілія Пробач мені, дорога Валеріє, я слухатимусь тебе у всьому, але аж по війні.
Волумнія Облиш її. Своїм настроєм вона зіпсує нам розваги і всі радощі.
Валерія Я так само думаю. Прощай. Ходім, шляхетна пані! Ще раз прошу тебе, Віргіліє, не будь така поважна, ходи з нами.
Віргілія Ні, чесне слово, не можу. Бажаю гарної забави.
Валерія Ну що ж, бувай здорова.
Виходять.
СЦЕНА 4
Під Коріолами.
Входять Марцій і Тіт Лартій, з ними — воєначальники, воїни, барабанщики, прапороносці. Назустріч їм — гонець.
Марцій Гонець! Б'юсь об заклад — була вже битва!
Лартій Коня — що ні!
Марцій Коня — що так!
Лартій Хай буде!
Марцій Скажи, Коміній з ворогом зіткнувся?
Гонець Вони зійшлись, та бій не починали.
Лартій Кінь мій.

Марцій Я викуплю його у тебе,
Лартій Я не продам, хіба тобі позичу
На років п'ятдесят. Займімось містом.
Марцій До наших військ далеко?
Гонець Миля з гаком.
Марцій Ми вчуєм їх, і нас вони почують.
Скінчити, Марсе, поможи нам швидко,
Щоб ми могли з гарячими мечами
Прийти на поміч тим, що в полі. Сурми!
Сурмлять гасло переговорів. На фортечних мурах з'являються два сенатори
та воїни вольсків.
Де Тулл Авфідій? В місті? За стіною?
1-й сенатор Його нема так само, як нема
Людини, щоб тебе боялась менше,
Ніж він. Ти чуєш?
Чути барабани в місті.
Кличем нашу молодь!
Волієм порозвалювати мури,
Ніж зачинятися від вас. Ворота
На вигляд замкнені, але насправді
Ми їх підперли очеретом. Руште —
Самі відчиняться! Ти чуєш, чуєш?
Чути здалека звуки бойових сурем.
То наш Авфідій! Добиває він
Частину армій ваших.
Марцій Так, там битва!
Лартій Хай брязкіт бою буде нам наказом!
Драбини!
З'являються вольски й проходять по сцені.
Марцій З нас глузують! Вийшли з міста!
Тепер — на серце щит — і просто в битву!
Та хай те серце буде від щита
Твердіше! Мужній Лартію, вперед!
Погордою стрічають нас! Я гину

Від лютості! До бою, друзі, браття!
Хто відступатиме, того за вольска
Вважатиму і вийду проти нього —
Він познайомиться з моїм мечем!
Звуки бойової тривоги. Римлян відтісняють з-під стін міста до їхніх шанців.
Марцій Хай вас покриє вся зараза півдня!
Ви — Риму страм! Хай вас чума й проказа
Жере, щоб гидували вами люди,
Щоб один одного ви заражали
За вітром! Гусячі, лякливі душі,
Як ви могли втекти від тих рабів,
Що їх побили б мавпи! 6 Плутоне!
Червоні спини, бо всі рани —• ззаду,
І блідні лиця від страху та втечі!
Назад! В атаку! А як ні, то зброю
Поверну проти вас! Женіть їх! Бийте!
У місто заганяйте до жінок,
Як гнали нас вони до наших шанців.
Звуки бойової тривоги. Входять вольски й римляни. Знов починається битва. Вольски втікають у Коріоли. Марцій переслідує їх до воріт.
Марцій Відчинені ворота! Це нагода!
Не втікачам їх доля відімкнула,
А нам! За мною! Те робіть, що я!
(Входить у ворота)
1-й воїн Безумство! Не піду!
2-й воїн І я не йду!
Ворота зачиняються.
3-й воїн Вони його замкнули!
Звуки сурми, бій точиться далі.
Всі Він загинув!
Входить Т і т Л а р т і й.
Лартій Що з Марцієм?
Всі Убитий! Це напевно!
1-й воїн За втікачами гнався й за ворота

Забіг, тим часом браму зачинили;
Сам — проти міста!
Лартій Благородний мужу!
Ти перевершив твердістю свій меч;
Згинався він, а ти невгнутий був;
Ти нас покинув! О, якби знайшовся
Ваги такої діамант, як ти,
Він в цінностях тобі не був би рівня!
Ти був безстрашним воїном. Катон
Таким войовника в уяві бачив —
Шаленство мав ти, і страшний удар,
І грізний вид, і громовитий голос,
Що ворогів примушував дрижати,
Мов цілий світ в гарячці тряс.
Повертається залитий кров'ю Марцій, за ним — вороги.
1-й воїн Погляньте!
Лартій Це він! До нього! Визволим його
Або поляжем разом з ним! Вперед!
Б'ються її всі вступають до міста.
СЦЕНА 5
Коріоли. Вулиця.
Входять декілька римських воїнів з награбованим добром.
1-й римлянин Ось що я повезу в Рим.
2-й римлянин А я — це.
3-й римлянин Чума б його взяла! Я думав, то срібло.
Здалека чути брязкіт мечів, бій триває.
Входять Марцій і Тіт Лартій, з ними — сурмач.
Марцій Бач, он грабіжники! Дешевший час
Для них за драхму зламану. Беруть
Залізо, рам'я, ложки олов'яні,
Подушки, шмаття — кат його не здер би
Із тих, кого закопує! Раби
Гребуть усе, хоч битва не скінчилась!
Убити їх! Ого! Ти чуєш клекіт,
Де полководець б'ється наш? До нього!

Він там, ненависний мені Авфідій,
Він римлян б'є! Бери достатню кількість
Людей, щоб місто втримати, а я —
Туди — Комінію на поміч!
Лартій Кров'ю
Стікаєш ти і рвешся в січ криваву,
Як знавіснілий.
Марцій Не хвали мене,
Я ще не розпалився. Прощавай!
Ця кров корисна — так от я з'явлюсь
Перед Авфідієм і битись буду,
Як лев.
Лартій Тебе Фортуна полюбила,
Богиня чарівна, її принади
Від тебе меч ворожий відхиляють!
Хай буде успіх, воїне, з тобою!
Марцій Хай і тобі Фортуна завжди буде
Опікою!
Лартій О благородний Марцій!
Марцій виходить.
Іди на площу і сурми зібрання,
Скликай старійшин міста, хай вони
Почують нашу волю! Гей, бігом!
Виходять.
СЦЕНА 6
Біля табору Комінія.
Входить Комініній з військом. Римляни відступають.
Комініній Спочиньте, друзі! йдемо з поля бою;
А римляни — у наступі розважні,
У відступі безстрашні. Скоро битва
Відновиться. Коли ми бились, вітер
До нас доносив брязкотання січі
Від Коріол. Богове Риму, дайте
І нам, і нашим друзям перемогу,
Щоб римські армії, зустрівшись, радо

Вам жертви принесли.
Входить гонець.
Які новини?
Гонець Коріолійці вийшли за ворота,
Бій Лартію і Марцію дали,
Відкинули назад їх, до укріплень,
Я бачив сам...
Коміній Правдива, та недобра,
Погана вість. Коли це сталось?
Гонець Може,
З годину тому.
Коміній Відстань менша милі
Нас розділяє. Чуєм їхні крики.
Чого ж ти новину приніс так пізно?
Короткий шлях, а часу так багато
Забрав.
Гонець До мене вольски-шпигуни
Вчепилися — я мусив гак зробити
На три-чотири милі. Таж інакше
Я був би тут за півгодини.
Коміній Хто там
Скривавлений, мов здерли з нього шкіру?
Боги! На Марція він схожий. Бачив
Я вже таким його.
Марцій
(з-за сцени)
Я не спізнився?
Входить Марцій.
Коміній Скоріш пастух не зможе відрізнити
Від барабана грім, ніж я цей голос
Від інших голосів не відрізню!
Марцій Я не спізнився?
Коміній Ні, якщо залитий
Ворожою, а не своєю кров'ю!
Марцій Дозволь тебе обняти міцно й радо,

Мов наречену в шлюбну ніч, коли
Запалені вже свічі біля ложа.
Коміній О цвіте воїнства! Що ж робить Лартій?
Марцій Він зайнятий декретами. Когось
Засуджує до страти чи заслання,
За когось викуп визначає, тим
Погрожує, а тих рятує; Лартій
Тримає Коріоли ймменням Риму
На прив'язі, як пса, що злагіднів
І лащиться, щоб знов було бажання
Його спустити.
Коміній Ну, а де той раб,
Який сказав, що вас перемогли,
Назад загнали до укріплень, де він?
Сюди його!
Марцій Спинись! Він мовив правду.
Патриції стояли, а плебеї
Втекли, щоб їх чума здогнала! їм
Ще подавай трибунів. Миш ніколи
Так не втікає від кота, як дрантя
Оте втікало від ще гірших злиднів —
Дрантюг!
Коміній А як же ви перемогли?
Марцій Не час на розповідь. Скажи, де ворог?
Хто тут господар? Як не ви, то нащо
Спинили бій?
Коміній Великі втрати маєм
І відступили ми не з переляку,
А з міркувань стратегії.
Марцій Де ворог?
Скажи мені, де в них найкращі сили?
Коміній Найкращі сили в них, то — анціати,
Надія війська, авангард, між ними —
Авфідій — серце їхнє...
Марцій Я благаю

Всіма боями, де були ми разом,
І кров'ю, що її лили ми спільно,
І клятвами, що ними дружба наша
Потверджена,— пошли мене негайно
Проти Авфідія та анціатів!
Мечі і списи вгору, побратими,-
Звитяга наша!
Коміній Я волів би, друже,
Щоб відвели тебе до лазні, вмили,
Перев'язали рани, та не смію
Відмовити тобі. Візьми з собою
Найкращих воїнів.
Марцій Підуть лиш ті,
Хто сам зголоситься. Напевне є
Між вас такі, що не бояться крові —
Брудної та гидотливої фарби,-
Такі, кому дорожча мужня смерть
За нице та безславне животіння,
Кому дорожча за життя вітчизна.
Хай той один, хто думає так само,
А як таких багато — хай загін
На згоди знак підніме вгору зброю
І хай же всі за Марцієм ідуть!
Воїни підносять мечі, схвалюють вигуками слова Марція, одні беруть його на
руки, інші підкидають угору шоломи.
Хіба я тут один, хто гідний шани?
Чого ви з мене робите меча?
Як щирі ваші почуття, то кожен
З вас вартий вольсків чотирьох, і кожен
Проти Авфідія спроможний стати.
Я вдячний всім, та лиш небагатьох
Візьму; тут буде що робити, друзі.
Хай злагодяться під мою команду
Чотири щонайшвидші.

Коміній йдіть же, друзі!
Свій намір звершуйте, і кожен буде
Ділити з нами славу!
Виходять.
СЦЕНА 7
Біля воріт Коріол.
Тіт Лартій, залишивши варту в Коріолах, під звуки барабанів і сурем вихо-
дить назустріч Комінію й К а ю Марці ю. За ним — воєначальник, воїни, провідник.
Лартій Хай стережуть ворота. Все робіть,
Як я наказував. На мій сигнал —
Шлете підмогу. Декілька центурій
Залиште, щоб утриматись. Якщо
Програємо на полі, доведеться
Віддати й місто.
Воєначальник Буде все гаразд!
Про все подбаємо!
Лартій Замкніть же браму!
Веди нас, провідниче, в римський табір.
Виходять.
СЦЕНА 8
Бойовище між римлянами і вольсками.
Клекіт битви. З протилежних боків сходяться Марцій та Авфідій.
Марцій Я буду битися лише з тобою!
Ненавиджу тебе стократ сильніше,
Як зрадника!
Авфідій І я тебе — так само!
До африканської змії огиду
Я відчуваю меншу, ніж до тебе!
Тремти й готуйся!
Марцій Хто здригнеться перший,
Хто затремтить від зляку, той до смерті
Рабом другому буде!
Авфідій Що ж, як я

Тікатиму, зацькуй мене, мов зайця.
Марцій Знай, вороже, останні три години
Я бився в стінах Коріол один,
Єдиний проти міста, і своєю
Вдоволений роботою — ця кров,
Що на мені, чуло! Збери для помсти
Всі сили!
Авфідій Будь ти й Ректором самим,
Що серед ваших недолугих предків
Мав славу найсильнішого, і то
Тебе ніщо від мене не врятує!
Б'ються. Декілька вольсків приходять на підмогу Авфідію.
Авфідій Прислужливі, нікчемні боягузи,
Своєю допомогою мене
Зганьбили ви!
Б'ючись, вольски відступають і виходять, прогнані Маршем.
СЦЕНА 9
Римський табір.
Звуки бойової тривоги. Сурмлять відступ.
Входять, з одного боку, Коміній і римляни, з другого — Ма р ці й з воїнами. Рука Марція на перев'язі.
Коміній Якби я розповів про всі діяння,
Що звершені тобою за сьогодні,
Ти не повірив би. Та я до Рима
Все напишу, щоб відали в сенаті,
Щоб слухали патриції могутні
Спочатку з недовірою, а потім —
Захоплено, щоб слухало жіноцтво
Спочатку з жахом, потім — із солодким
Тремтінням, щоб занудливі трибуни,
Плебеї, що ненавидять тебе,
Сказали в противенство власній волі:
"Спасибі вам, боги, що має Рим
Такого воїна!" Ти припізнився.
Скінчилась учта — хоч раніше, мабуть,

Наситивсь ти доволі.
Вертаючись із погоні за ворогом, входить Тіт Лартій з військом.
Лартій Полководче!
Перед тобою кінь, а ми на ньому
Звичайна збруя! О, якби ти бачив...
Марцій Ну, годі, змовкни. Навіть рідна мати,
Що кров свою хвалити має право,
Мені не мила, як мене вславляє.
Робив я те, що й ви, сповняв звичайний
Обов'язок — вітчизну боронив.
Мої діяння кожен перевершив,
Хто бився чесно.
Коміній Не повинна скромність
Могилою твоїх заслуг ставати:
Своїх героїв мусить знати Рим.
Приховування гірше від злодійства,
Для воїна це — наклеп! Замовчання
Того, що гідне похвали,— це скромність,
Але погана дуже. Ти послухай,
Що я про тебе воїнам скажу.
Це не хвальба, не нагорода, друже,
А просто визнання твоїх заслуг.
Марцій Ятряться в мене рани і болять,
Як згадувати їх.
Коміній А не згадати —
То загнояться, гоїтись не будуть
Від людської байдужості й невдяки;
Тоді їх вилікує тільки смерть.
З усіх скарбів, з усіх чудових коней,
Здобутих нами в місті і на полі,
Віддаємо тобі десяту пайку,
І можеш вибирати все до того,
Як поділ здобичі настане спільний
Між усіма.
Марцій Спасибі, полководче,

Та я, даруй, платні не можу брати
За труд мого меча. Я відмовляюсь.
Для себе я прошу такої ж частки,
Як кожен, хто змагався в нашім герці.
Протяжно сурмлять фанфари. Всі, кричать: "Слава Марцію, слава!" Вгору ле-
тять шоломи і списи. Коміній і Лартій стоять з непокритими головами.
Марцій Хай змовкнуть сурми, не поганьте їх!
Якщо вони уже на бойовищі
Підлесництво огидне виявляють,
То що ж, тоді палаци та міста
Наповнені самими брехунами!
Якщо стає м'якою сталь, мов шовк
На дармоїді, то нехай же крицю
Єдваб замінить на війні! Про мене
Ні слова більше. Чи за те, що я
Не змив з обличчя крові, вбивши кілька
Нещасних бідолах — і ви те саме
Чинили тут,— за те мене хвальбою
Засипано — так, начебто приємно
Мені своє нікчемство підживляти
Хвалою з брехнями?
Кориній Ти надто скромний,
Жорстокий до своєї слави. Правду
З невдячністю приймаєш. Як і далі
Себе ганьбити й дратувати нас
Ти будеш, закуєм тебе в кайдани
Як божевільного, що прагне вбити
Себе. Тоді тихцем порозмовляєм.
Тому — хай знає цілий світ, як ми
Це знаємо,— Кай Марцій заслужив
Вінок звитяжця, В честь йому за це
Дарую гордого свого коня,
Всім знаного, і збрую теж даю.
За те, що Марцій звершив подвиг ратний

Під Коріолами, хай він віднині
На радість армій наших зветься так:
КОРІОЛАН! КАЙ МАРЦІЙ КОРІОЛАН!
Довіку славний титул цей носи!
Всі Кай Марцій Коріолан!
Фанфари. Звуки сурем і барабанів.
Коріолан Піду помиюсь. Як моє обличчя
Вже буде чистим, аж тоді вздрите,
Чи я почервонів. Спасибі, друже!
Візьму твого коня й старатись буду
Нове найменння з гідністю носити.
Не сумнівайся!
Коміній Прошу до намету,
Спочинем, складемо послання в Рим
Про успіх наш. Ти, Лартію, вертайся
У Коріоли, їхніх вожаків
Пошли до Рима — хай переговори
Ведуть про мир — він вигідний, до речі,
І нам.
Лартій Я слухаюся, полководче!
Коріолан Боги глузують з мене. Щойно я
Відмовився від царських подарунків,
Тепер просити мушу сам.
Коміній Проси!
Бери що хочеш! В чому суть прохання?
Коріолан Колись у Коріолах прихистив
Мене один злиденник, жив я в нього,
Він дбав про мене. Нині я його
В полоні нашім бачив. Він благав
Моєї милості, та в ту хвилину
Я вздрів Авфідія, і темна лють
Перемогла чуття жалю. Прошу
Йому свободу дати.
Коміній Благородне
Твоє прохання. Хай би навіть сина

Мойого вбив той чоловік,— він вільний!
Йди, Лартію, пусти його.
Лартій Як зветься
Той бранець?
Коріолан Як він зветься? Я забув!
Клянусь Юпітером, забув та й годі.
Втомився я, зморилась моя пам'ять.
Є тут вино?
Коміній Ходімо до шатра.
Кров на лиці твоєму запеклася;
Перев'язати рани час. Ходім.
Виходять.
СЦЕНА 10
Табір вольсків.
Звуки фанфар і сурем.
Входить закривавлений Тулл Авфідій. З ним — декілька воїнів.
Авфідій Вони взяли вже наше місто!
1-й воїн Воно повернеться до нас на добрих
Умовах.
Авфідій На умовах! Я хотів би
Зробитись римлянином, та не можу.
Я вольском був і буду. Що умови?!
Які передбачаються умови
Для переможених? Ми п'ять разів
З тобою бились, Марцію, і стільки ж
Ти побивав мене! Так завжди буде,
Хоч сходьмося щодня. Та я клянуся,
Як стрінемося з ним чоло в чоло,
То смерть йому або мені. Я знаю —
Мій гнів колишнє благородство втратив;
Я сподівався в рівному двобої
Мечем проти меча його зламати,
Тепер я просто простромлю його
Не силою, а хитрістю.
1-й воїн Він — чорт.

Авфідій Сміливіший, та не хитріший чорта.
Він мужність отруїв мою, забрав
У мене славу: через нього я
Піду на все. Де б я не стрів його
(Хоч сонним, голим, хворим, це байдуже!) —
В святилищі, в сенаті, на бенкеті,
У час молитви чи складання жертви,-
Ніякі звичаї, ні привілеї
Мого не зменшать гніву, не зіб'ють
Ненависті до Марція. Чи вдома
Його знайду, чи навіть в домі брата
Мойого, я понехтую законом
Гостинності — я Марцієві руку
Запхаю в серце... Йдіть у Коріоли,
Дізнайтеся, кого забрали в Рим
Заложниками.
1-й воїн З нами ти не йдеш?
Авфідій Я буду в кипарисовому гаї,
На південь від міських млинів. Туди
Звістуй, як розгортаються події,
Щоб згідно з ними і мої діла
Вершилися.
1-й воїн Гаразд. Прийду, мій пане.
Виходять.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Рим. Площа.
Входять М є н є н і й і народні трибуни Сіціній та Брут.
Жененій Авгур сказав мені, що до вечора будуть новини.
Брут Добрі чи погані?
Мененій Не ті, що за них молиться народ, який не лю-
бить Марція.
Сіціній Природа навчає звірів знати, хто їхній ворог.
Мененій Прошу сказати мені, кого любить вовк?

Сіціній Ягня.
Менений Любить, щоб його зжерти; так голодні плебеї
люблять благородного Марція.
Брут Еге ж, Марцій — ягня, тільки мекає, наче вед-
мідь.
Менений Він таки медвідь, але поводиться, мов ягнятко.
Ви обидва вже старі-дайте-но мені відповідь на одне питання.
Сіціній
і Брут Питайся.
Менений Чи має Марцій якусь таку ваду, якої не маєте
ви?
Брут йому не бракує жодної вади, він має всі.
Сіціній Особливо пиху.
Брут А хвальковитістю він перевищує всіх.
Менений Тоді це дивно. Чи ви знаєте, як вас ганьблять?
у місті люди, маю на увазі людей високого роду? Знаєте?
Сіціній
і Брут Як, за що нас ганьблять?
Менений Ви щойно говорили про гордощі... Я продовжу,
але чи не будете ображатись?
Сіціній
і Брут Ні, ні, кажи.
Менений Невелика біда, якщо й образитесь. Адже через
найменшу дрібницю у вас уривається терпець. Ну й зліться собі,
якщо вам подобається. Отже, ви засуджуєте Марція за гордощі?
Брут Не тільки ми.
Менений Знаю, ви самі мало на що здатні, але маєте
багато помічників. Інакше ваші вчинки були б дуже нехитрі. Ваші
розумові здібності занадто мізерні, щоб ви самотужки спромогли-
ся на щось. Ви говорите про гордощі! О, якби ви могли глянути
на себе збоку і гарно роздивитися свої доброчесні натури. О, як-
би ви могли!
Брут І що тоді?
Менений Що? Тоді б ви пізнали двох негодящих, зарозу-
мілих, лютих, повсякчас ображених трибунів, іншими словами, дур-

нів, яких ще не бачив Рим!
Сіціній Мененію, ми тебе також добре знаємо.
Мененій Мене знають усі як веселого патриція, що любить перехилити кубок огненного вина, не розбавленого й краплею води з Тібру. Кажуть, що я відповідаю на скаргу одної сторони, не вислухавши скарги другої; що я від найменшої дрібниці запалююсь, як трут; без причини вибухаю; по ночах не сплю, а вранці мене не добудишся; я говорю те, що думаю, і не таю злості в собі. Таких державних мужів, як ви, я не можу назвати Лікургами. Коли напій, що ви його підносите, щипає мені в роті, я кривлюсь. Я не можу сказати, що ваші милості добре розуміються на своїй справі, бо здебільшого ваша мова нагадує ревіння осла.
Я змовчу, коли вас назвуть поважними людьми, та буду з тим сперечатися, ніби з лютою брехнею, коли скажуть, що ви добрі люди. Якщо ви все це визначили на карті мого мікрокосму, то все ж таки хай вам не здається, що ви знаєте мене. Яке зло може побачити в моєму характері ваш сліпий зір, скажіть, якщо ви мене так добре знаєте?
Брут Говори, говори, ми тебе дуже добре знаємо.
Мененій Ви не знаєте ні мене, ні себе, ні взагалі нічого.
Вам подобається, коли нікчемні шахраї шапкують перед вами. Ви можете цілий ранок розбирати суперечку між торговкою помаранчами й шинкарем, які не поділили трьох монет, а потім ще й перенести розгляд справи на наступний день. Якщо вас хапають кольки при вислухуванні одної й другої сторони, ви кривитеся, мов штукарі, ваша терпеливість рветься, і, кричучи, щоб вам подали нічний горщик, ви покидаєте слухання справи, яка від вашого розбору стала ще заплутанішою. Єдиний ваш спосіб встановлювати справедливість — узвати обидві сторони шахраями. Ну й парочка ви обидва — скажу я вам!
Брут Говори, говори, ми добре знаємо, що за столом ти кращий торохтій, ніж радник на Капітолії.
Мененій Навіть римські жерці потішались би, зустрічаючи таких сміховинних людців, як ви! Найкращі ваші промови — це лише трясіння бородами, а ваші бороди годяться хіба що на

те, щоб ними напхати подушку для крісла кравця або — осляче сідло. І все ж ви говорите, що Марцій пихатий, хоч, коли вже на те пішло, він вартий більше, ніж усі ваші предки, починаючи від Девкаліона, найталановитіші з яких були потомственими катами. Всього найкращого вашим милостям! Ви — пастирі плебейського стада, довша бесіда з вами може геть засмітити мій мозок. Я осмілюсь попрощатися з вами!

Брут і Сіціній відходять убік. Входять Волумнія, Віргілія і Валерія.

Менений Як ся маєте, мої незмірно прекрасні й настільки ж благородні дами?! Сам Місяць не був би шляхетнішим за вас, якби він зійшов на землю! Куди так напружено вдивляються ваші очі?

Волумнія Шановний Менению, мій син Марцій повертається, заклинаю Юноною, не затримуй нас.

Менений Марцій повертається додому?

Волумнія Так, достойний Менению, і з великою славою.

Менений
(підкидає шапку)
Юпітере, прийми мою шапку й мою вдячність.
Марцій повертається додому!

Волумнія
і Віргілія Так, це правда.

Волумнія Дивись, от лист від нього, він написав до сенату окремо, до дружини — окремо, я думаю, до тебе написав також, тебе чекає дома лист від нього.

Женений О, мій дім сьогодні звеселиться! Лист до мене!

Віргілія Звичайно, я бачила його.

Женений Лист до мене! Він додасть мені сім років життя, я матиму час поглузувати зі свого лікаря. Найдійовіші рецепти Галена в порівнянні з тим листом — шарлатанство, в найкращому разі вони згодяться хіба що для коня. Марцій не поранений? Він завжди повертається пораненим!

Віргілія О ні, ні!

Волумнія Звісно, поранений! Я вдячна за це богам!

Женений Я теж вдячний, якщо не тяжкі рани. Отож, пе"

ремога в його кишені? Рани личать йому.
Волумнія Не в кишені, а на його чолі! Він втрете повертається додому у вінку з дубового листя.
Жененій Він добре провчив Авфідія?
Волумнія Тіт Лартій пише, що між ними був поєдинок, але Авфідій врятувався тим, що втік.
Жененій Йому пощастило. Якби він не втік, його Марцій так розавфідив би, що я не хотів би бути на його місці за все золото в скринях Коріол. В сенаті знають про це?
Волумнія
(до Віргілй й Валерії)
Мої дорогі, ходімо ж!
(До Менения)
Так, так, сенат одержав листа від полководця Комінія, де той каже, що вся слава належить моєму синові. Мій син удвічі перевершив усі свої попередні подвиги.
Валерія Справді, про нього розповідають дива.
Жененій Дива! Ручусь, то все правда.
Віргілія Боги підтверджують їхню правдивість.
Жененій Правдивість! Клянуся, то все правда. Куди він поранений?
(До трибунів)
Хай бог береже ваші милості! Марцій повертається додому. Він має ще більше підстав для гордощів. Куди він поранений?
Волумнія В плече і в ліву руку. Тепер у нього багато шрамів, є що показати людям, коли потрібно буде обстоювати своє місце в сенаті. Як відбивали напад Тарквінія, він був сім разів поранений.
Жененій В шию і в стегно, отож, він мав дев'ять ран.
Волумнія До останнього походу він мав двадцять п'ять ран.
Жененій Тепер їх двадцять сім! Кожна рана — могила для ворога.
Крики й фанфари.
Чуєте! Сурми!

Волумнія Це почет Марція. Попереду в нього — вітання,
а позаду сльози.
Дух смерті темний — у його руках,
Людей він змахом обертає в прах.
Звуки сурем. Входять Коміній і Тіт Лартій, між ними Коріолан,
увінчаний дубовим листям. Далі — воєначальники, воїни, глашатай.
Глашатай Вельмишановні римляни! Вітаймо
Героя Марція. Він бився сам
За брамою у Коріолах! Він
Зі славою здобув нове наймення —
Коріолан! Вітаєм в ріднім Римі,
Ласкаво просимо, Коріолане!
Фанфари.
Всі Ласкаво просимо, Коріолане!
Коріолан Доволі! Це мене гнітить! Не треба
Цих окриків!
Коміній Поглянь! Он твоя мати!
Коріолан О! Знаю, ти благала всіх богів
За успіх мій.
(Стає навколішки)
Волумнія Устань, мій добрий сину,
Мій Марцію, шляхетний Каю і...
Як ще тебе сьогодні величають?
Коріолане! Он твоя дружина...
Коріолан Привіт, мовчальнице моя прекрасна!
Якщо ти плачеш в час мого тріумфу,
То чи сміялася б, якби в труні
Мене принесли? Вдови в Коріолах
І матері, що втратили синів, '
Так дивляться.
Мененій Боги тебе хай славлять!
Коріолан Ти ще живий?
(До Валерії)
Даруйте, мила пані!
Волумнія Що діяти? До нас у гості —— всі!

Вітаю всіх!
Мененій Сто тисяч привітань!
Я плачу і сміюсь! Хай дожене
Того проклін, хто бачити не радий
Тебе! Вас трьох обожнювати Рим
Повинен, хоч, відомо, ще знайдуться
Гіркі лісниці й сквасять нашу радість,
Та все ж таки привіт вам! Кропивою
Залишиться назавжди кропива,
А дурень — дурнем.
Коміній Завжди мовить слушно!
Коріолан Мененій — завжди.
Глашатай] Гей! Дорогу дайте!
Коріолан
(до Волумнії та Віргілп)
Додому — потім. Спершу я повинен
Відвідати патриціїв шановних,
Що почестями вознесли мене
І привітали.
Волумнія Всі мої бажання
Збулись, крім одного... Не сумніваюсь,
Що Рим тебе підніме скоро...
Коріолан Мамо!
Я буду краще Римові слугою,
Аніж правителем на римський кшталт.
Коміній Вперед на Капітолій!
Фанфари. Сурми. Всі урочисто, як і ввійшли, виходять. Сіціній і Брут виступа-
ють наперед.
Брут Всі язики лише про нього мелють,
Слабкі на зір вдягнули окуляри,
Щоб бачити його, дитину нянька
Покинула й базікає про нього,
І куховарка, хусточку дешеву
На шию недомиту пов'язавши,

На мур дереться, щоб його побачить.
Хто з вікон, хто з карнизів, хто з гілля,
Хто на покрівлі окаряч,— усі
На нього витріщаються, й жерці-
Затворники штовхаються між людом,
Пропхатись хочуть уперед, матрони
Свої рум'яні щоки, на яких
Червона барва з білою воює,
Під поцілунки Феба підставляють,-
Неначе бог якийсь вступив у нього
І величчю наповнив людську постать.
Сіцініій Клянусь, він буде консулом!
Брут Тоді ми
Вже зможемо поспати.
Шціній Ні, не буде
Він довго почесті носити. Втратить
Усе, що заробив, закінчить тим,
З чого почав.
Брут І це єдина втіха.
Сіцініій Не сумнівайся, наше простолюддя
Забуде через давню ворожнечу
Всі почесті його. Пихата вдача
Знов приведе до ворожди.
Брут Я чув,
Як Марцій клявся, що, коли б схотіли
Його обрати консулом, на площу
В пошарпаній одежі він не прийде ,
І не покаже, як велить наш звичай,
Прохаючи в народу голосів,
На тілі шрами.
Сіцініій Я це добре знаю.
'Брут Він консульства не схоче, ну, хіба
Патриції попросять...
Сіцініій Я хотів би,
Щоб клятви Марцій не зламав.

Брут Та що ти!
Він надто гордий!
Сіціній Це для нього буде
Загибель певна.
Брут Отже, має впасти
Чи він, чи влада наша. Ми плебеїв
Переконати мусим, що й тепер
Ненавидить він їх, що, дай лиш волю,
Він їх оберне в мулів, відбере
Від них всі вольності й покаже їм,
Що менше мають здатності й душі,
Аніж верблюди на війні, яких
Годують, щоб лиш вантажі носили,
І б'ють, як встати вже не годні.
Сіціній Ми
Зухвальця того розвінчати мусим,
Коли пихатістю своєю він
Образить всіх, а це вже буде скоро.
Його на чернь так легко нацькувати,
Немов собаку на вівцю, вогнем
Його ненависті народ займеться,
Немов суха стерня, і дим засліпить
Навіки Марція.
Входить гонець.
Брут Ну, що?
Гонець Вас кличуть
На Капітолій. Там постала мова,
Що Марцій буде консулом. Глухі
Жадають бачити його, незрячі —
Послухати, всі товпляться, кричать,
Матрони рукавичками махають,
Жінки й дівчата — шарфами й хустками,
Як перед постаттю самого бога
Юпітера, всі перед ним стають,
І благородні, й бідні,— я ніколи

Такого ще не бачив!
Брут Ну, ходім!
Берім з собою тільки вуха й очі,
А серце хай пожде подій.
Сіціній Ходім.
Виходять.
СЦЕНА 2
Капітолій.
Входять два служники і розкладають подушки на лавах.
1-й служник Скоріше, скоріше, вони майже тут. Скількох висунуто в консули?
2-й служник Кажуть, трьох. Але всі вважають, що буде обраний Коріолан.
1-й служник Хоробрий він чоловік, але страшенно гордий і не любить простих людей.
2-й служник Багато було великих мужів, що лестили народові, а народ все ж таки їх не любив, багато було й таких державців, кого народ любив невідомо за що, бо народ не знає, за що любить і за що ненавидить. Коріоланові однаково, любить чи ненавидить його народ. Він знає, чого варті почування народу, і з благородною байдужістю ставиться до нього.
1-й служник Е, ні. Якби Коріоланові було байдуже, любить його народ чи не любить, то він тримався б осторонь, сам не чинив би народові ні добра, ні зла. А тим часом він напрошується на народну ненависть; він намагається видавати себе за ворога черні. Отож погано навмисне викликати лють і невдоволення народу — так само, як і підлещуватися до того, кого ненавидиш.
2-й служник Він має великі заслуги перед вітчизною. Його шлях нагору не був легкий. Не те, що в тих, які скидали шапки перед народом і більше нічого не робили, щоб заслужити його пошану й високу думку. А Коріолан утвердив свою славу в очах народу, а свої подвиги •— в його серці. Замовчувати його заслуги чи не визнавати їх було б страшною невдячністю. Говорити про нього зневажливо може тільки злобивець і брехун, якого засудить кожен, хто його почує.

1-й служник Досить про нього. Він людина з гідністю. Але
вступися з дороги, сюди йдуть.
Звук сурми. Входять патриції, сенатори, народні трибуни Сіціній
і Брут, перед ними — ліктори, Коріолан, М є н є н і й, К о м і н і й. Сі-
ціній і Брут займають свої місця. Коріолан стоїть.
Мененій Ми з вольсками покінчили: Тіт Лартій
Правителем поїде в Коріоли.
Зостався пункт найголовніший — треба
За подвиги віддячитись тому,
Хто проти ворога стояв. Я прошу,
Старійшини поважні, дати слово
Для звіту консулові й полководцю,
Хай він розкаже про діла достойні,
Геройства Марція Коріолана,
Якого ми на наше зібрання
Покликали, щоб почесті йому
Воздати.
1-й сенатор Говори, вельмишановний
Комінію! Розлогості не бійся,
Хай слово буде довгим, дай нам доказ,
Що нагород не вистачить в держави
На відзначання почестей таких!
(До трибунів)
Ми просим вас послухати, народні
Обранці, й просимо сказать народу,
Що ви підтримуєте нас.
Сіцініій Ми всі
Зібралися з приємної нагоди,
Готові віддавать тому належне,
Заради кого ми зійшлись.
Брут Одначе
Були б ми ощасливлені, якби
Він до народу ставився прихильніш,
Аніж колись.
Мененій Це мова недоречна!

Мовчи! Ти будеш слухати нарешті
Комінія?!
Брут Із радістю. Та все ж
Доречніша моя пересторога,
Ніж докір твій мені.
Мененій Народ він любить,
Але не буде спати з ним. Будь ласка,
Комінію.
Коріолан встає й хоче вийти.
Ні, залишись!
1-й сенатор Будь ласка,
Сідай, Коріолане, не соромся
Про подвиг свій почути!
Коріолан Ні, даруйте!
Я краще лікувати буду рани,
Ніж слухати історії про те,
Як їх дістав.
Брут Я сподіваюсь, ти
Тікаєш не від слів моїх?
Коріолан Звичайно;
Бувало, правда, я тікав від слова,
Не боячись ні списа, ні меча.
Мене ти не образив, бо мені
Не лестив, а народ люблю настільки,
Наскільки вартий він любові.
Мененій Сядь же!
Коріолан Я краще буду грітися на сонці
В шалений час тривоги бойової,
Ніж тут сидіти й жадібно вчувати,
Як перебільшують мої ніщотні
Діла.
(Виходить)
Мененій Скажіть, захисники народу,
Чи може він запобігати ласки
В плебеїв, що лиш плодяться чудово,

Серед яких на тисячу одна
Трапляється з достоїнством людина,
Коли готовий краще смерть прийняти,
Ніж слухати хвалу про себе. Прошу,
Комінію!
Коміній Я голосу не маю.
Діла Коріолана неможливо
Описувати голосом слабким.
Якщо хоробрість будемо вважати
Найвищою чеснотою, то рівні
Йому на цілім світі не знайти!
В шістнадцять літ він бився проти армій
Тарквінія, що йшли на Рим, і краще
За інших бивсь! Тодішній наш диктатор,
Якого я шаную, бачив сам,
Як він, ще безбородий отрок, гнав
Тих, хто вже мав щетину над губою.
Пораненого римлянина сміло
Прикрив собою й тут же трьох убив;
З Тарквінієм зіткнувся й повалив
Його на землю. Ще коли він міг
Жінок на сцені грати, показав
Себе він лицарем на бойовищі,
Вінок дубовий заслужив. Як море,
Він виростав, ставав із хлопця мужем.
В сімнадцяти боях із того часу
Він був — і завжди першості вінками
Свій меч оздоблював. А Коріоли!
Немає слів, щоб подвиг той списати;
Він боягузів зупинив і миттю
В забаву обернув перестрах їхній
Сміливістю своєю. Корабель
Так водорості носом розтинає,
Як меч його рубає ворогів!
Від ніг до голови залитий кров'ю,

Стояв на полі він, і кожен рух
Його кругом смертельні зойки сіяв.
Він увійшов, самісінький, як палець,
У місто, за ворота, без підмоги,-
Назад вернувся, браму відчинив,
Влетів із воїнством у Коріоли,
Немов комета. Город він здобув,
Та, вчувши десь на полі брязкіт битви,
Подвоїв силу духу. Він примчав
До нас і в битву кинувся шалено,
І, доки нашими не стали місто
І поле, він не зупинивсь ні разу
Передихнути.
Мененій Благородний муж!
1-й сенатор Так, пасуватиме йому шаноба,
Яку готуємо для нього.
Номіній Він
Не захотів прийняти нашу здобич,
Відкинув речі, найцінніші в світі,
Як бруд; жадає значно менше він,
Ніж може дати старець. Нагорода
Його ділам — самі його діла;
Вдоволений він тим, що в небезпеці
Живе, як воїн.
Мененій Має він чесноти
Найвищі. Хай його покличуть.
1-й сенатор Кличте
Сюди Коріолана.
Служник Він вже йде.
Входить К о р і о л а н.
Мененій Коріолане! Консула звання
Тобі дає сенат.
Коріолан Я віддаю
Йому життя і меч.
Мененій Тобі потрібно

З промовою звернутись до народу,
І справа скінчена.
Коріолан Я вас благаю,
Звільніть мене від звичаю старого,
Не можу я на площі голим стати,
Показувати рани темним людям,
Щоб мати їх підтримку.
Сіціній Плебс, одначе,
Повинен голоси свої віддати.
Порушення традиції роззлостить
Людей.
Мененій Змирися! Не гніви народу;
Ну, що там звичай,— то ж пуста формальність,
Ти виконай її, як це робили
Всі попередники твої.
Коріолан Не хочу,
Щоб чернь побачила, як я в тій ролі
Почервонію.
Брут
(до Сіцінія)
Чуєш?
Коріолан Мав би я
Хвалитись перед ними: "Так і так,
Це я вчинив!" Показувати шрами,
Які ховати треба. Та невже
Я рани діставав лише для того,
Щоб виривати голоси народу
Для себе?!
Мененій Друже мій, не будь же впертим!
Трибуни, передайте нашу волю
Народові, а консулові щастя
І слави зичимо.
Сенатори Хай завжди буде
У щасті й славі наш Коріолан!
Звуки сурми. Всі виходять, крім Сіцінія і Брута.

Брут От як він хоче обвести народ!
Сіціній Хай знають всі, що він задумав. Буде
Просити й гордувати тим, що просить,
Так, ніби те й без просьби ми повинні
Віддати.
Брут Ми про все, що тут було,
Розкажем на базарній площі. Йдімо!
Я знаю, там чекають нас давно.
Виходять.
СЦЕНА 3
Форум.
Входять сім чи вісім городян.
1-й городянин Якщо він справді проситиме наших голосів, ми не можемо відмовити йому.
2-й городянин Можемо, як нам схочеться.
3-й городянин Ми маємо право відмовити, але це право, яке ми не маємо права застосувати. Якщо він покаже нам свої рани й розповість про свої подвиги, ми будемо змушені встромити язики в ті рани й говорити про них. Отже, коли він розкаже нам про свої благородні діяння, ми будемо змушені висловити йому благородну вдячність. Невдячність — потворна річ, а якщо народ невдячний — він стає потворою. Ми як представники народу стали б теж потворами.
1-й городянин Небагато потрібно, щоб про нас так думали. Коли ми вимагали знизити ціну на хліб, він назвав нас багатоголовим страховиськом.
3-й городянин Не він один нас так називав. І не тому, що в нас різної масті голови — в одного чорна, в другого руда, в третього лиса,— а тому, що в нас уми різнокольорові. Чесно кажучи, я думаю, якби вони навіть вискочили з одного черепа, то полетіли б хто на схід, хто на захід, хто на північ, хто на південь. Показуючи їхню згоду щодо напряму, стрілка на компасі весь час танцювала б!
2-й городянин Ти так думаєш? А як гадаєш, куди полетів би мій розум?

3-й городянин Твій розум не швидко вилетить з головч, тому що лоб у тупака міцно закутий, але, потрапивши на волю, він полетить на південь.
2-й городянин Чому на південь?
3-й городянин Щоб згубитися в тумані; там три частини твого ума розпливуться в гнилих випарах, а четверта — не втративши совісті — повернеться до тебе, щоб допомогти тобі знайти жінку.
2-й городянин Без жартів ти не можеш обійтись, що ж, давай далі, смійся.
3-й городянин Як ви там, вирішили віддати йому голоси? Зрештою, байдуже, більшість буде за ним. Якби він шанував народ, не було б достойнішого за нього.
Входять Коріолан в одежі упокорення і М е н е н і й.
От він іде в одежі упокорення, примічайте, як буде поводитися! Не показуймося разом, підходьмо до нього по одному, по два, по три. Хай просить кожного зокрема. Кожен з. нас матиме приємність обіцяти йому свій голос власним язиком. Наслідуйте мене, я покажу, як біля нього треба проходити.
Всі Добре! Добре!
Городяни виходять.
Мененій Ні, ти не прав. Робили це, як знаєш,
І найдостойніші.
Коріолан Що ж їм казати?
"Я прошу, дорогий..." А щоб ти здох!
"Шановний, подивись мені на рани!
Я заробив їх на воєнній службі,
Я бився за вітчизну, як брати
Твої тікали, ревучи, мов бидло,
Від звуку барабанів!"
Менєній О богове!
Про це не говори; ти їх примусь
Подумати про тебе.
Коріолан Що? Про мене?
Побий їх грім. Нехай вони забудуть
Мене, як ті чесноти, що жерці

Вщепляють марно їм.
Менений Все зіпсуєш!
Я прошу говорити з ними м'яко,
В манері лагідній.
Коріолан Нехай умиють
Обличчя та почистять зуби.
Менений виходить. З'являються двоє городян,
Маєш,
Уже надходить парочка з отари!
Ви знаєте, чого я тут стою?
1-й городянин Знаємо, але скажи, що привело тебе сюди?
Коріолан Мої власні заслуги.
2-й городянин Твої власні заслуги?
Коріолан Та не моє ж власне бажання!
1-й городянин Як, не твоє власне бажання?
Коріолан Ні, я ніколи не мав бажання випрошувати милостиню в бідняків.
1-й городянин Ти знай, якщо ми тобі щось даємо, то й від тебе сподіваємось щось одержати.
Коріолан Гаразд. Скажи, за скільки можна купити звання консула?
1-й городянин За лагідну просьбу.
Коріолан Я прошу, дуже прошу дати мені свій голос. Я можу показати тобі свої рани, коли ми залишимось на самоті. А ти дай мені свій голос. Що ти скажеш?
2-й городянин Ти матимеш його, достойний муже.
Коріолан Домовились. Випросив два благородні голоси. Прийняв милостиню. Будьте здорові!
1-й городянин Якось дивно все це виходить.
2-й городянин Якби знову треба було давати голоси, то я... але пропало.
Двоє городян виходять. Входять двоє інших городян.
Коріолан Я прошу вас, якщо ви хочете мати мене за консула, віддайте мені свої голоси. Бачите, я одягнений, як велить звичай.

3-й городянин Ти доблесно служив своїй вітчизні, але заслуги в твоїй доблесті нема.
Коріолан Загадка?
3-й городянин Ти був батогом для ворогів батьківщини і кан-чуком для її друзів. Ти ніколи по-справжньому не любив простого народу.
Коріолан Ти повинен мене ще більше поважати саме за те, що своєї любові я не віддав будь-кому. Я леститиму своєму на-званому братові — народові, щоб завоювати його похвалу, коли він так хоче. Якщо мудрість народу вибирає мій капелюх, а не моє серце, я битиму лицемірно поклони, буду солодко усміхатися, розігрувати приязнь, наче народний обранець, роздаватиму щедро любов усім охочим. Тому прошу вас обрати мене консулом.
4-й городянин Сподіваємося мати в твоїй особі друга, тому щиро віддаємо за тебе свої голоси.
3-й городянин Ти маєш багато ран, одержаних у боях за на-шу вітчизну.
Коріолан Коли ти знаєш про них, не буду їх показувати.
Я ціную високо ваші голоси й не буду вас більше затримувати.
Городяни Хай боги пошлють тобі багато радості, з глиби-ни серця віншуємо тебе.
(Виходять)
Коріолан Солодкі голоси!
О, краще вмерти, ніж просить в народу
Зароблену хвалу і нагороду.
Чого ж я одягнув жебрацькі лахи
І визнання благаю в бідолахи?
Бо звичай так велить, до цього кличе!
Та як робити все, що каже звичай,
Тоді пилюку зі старих століть
Ніхто не зітре, хай вона лежить,-
Навіки правда вкриється брехнею.
Я граю роль, але не зрісся з нею;
Хай тим, що добре дурнів можуть грати,
Належать почесті і консулати;

Я витерпів уже одну наругу,
Постою ще, можливо, стерплю й другу.
Входять ще троє городян.
Надходять голоси...
Прошу я ваших голосів! Я бився
За ваші голоси! Я вартував їх!
Одержав майже тридцять ран за ваші
Прекрасні голоси! Звершив немало
Я подвигів. Де ж ваші голоси?!
Я ж маю бути консулом!
5-й городянин Він благородно все чинив, жодна чесна людина
не відмовить подати за нього свій голос.
6-й городянин Хай він буде консулом! Хай боги пошлють йому
багато радощів і зроблять його добріш другом народу!
Всі Слава! Слава! Хай боги бережуть тебе, благо-
родний консуле!
Городяни виходять.
Коріолан Чесні голоси!
Входять М е н е н і й, Брут І Сіціній.
Мененій Ти строк відбув! Трибуни віддають
Тобі всі голоси народу. Одяг
Потрібно одягнути офіційний,
В сенат піти.
Коріолан Все скінчено?
Сіціній Обряд
Ти виконав. Народ збереться скоро,
Щоб вибори затвердить.
Коріолан Де? В сенаті?
Сіціній Так.
Коріолан Можна переодягнутись?
Сіціній Можна.
Коріолан Я це зроблю і, ставши знов собою,
Піду в сенат.
Мененій І я піду, а ви?
'Брут Ми почекаєм на народ.

Сіціній Прощайте!
Коріолан і Мененій виходять.
Він має те, чого хотів, одначе
Палає в серці лють.
Брут Він горде серце
Прикрив лахміттям. Ти народ відпустиш?
Входять городяни.
Сіціній Скажіть же, мої друзі, чи обрали
Ви того чоловіка?
t-й городянин Віддали ми
За нього наші голоси.
Брут Якби то
Він виправдав любов і шану вашу!
2-й городянин Та де там! Як на мій убогий розум,
Знущався він над нами, насміхався
Із нас, благаючи голосувати
За себе.
3-й городянин Глузував із нас, напевно!
1-й городянин Та ні, не насміхався він, це мова
Така його.
2-й городянин Крім тебе, всі на тому
Зійшлися ми, що з нас він кепкував!
Він мав нам тут показувати шрами,
Сліди поранень, знаки перемоги
В боях за батьківщину.
Сіціній А хіба
Він не зробив цього? Не може бути!
Ба' Ні, ні, ніхто з нас шрамів тих не бачив!
3-й городянин Він говорив, що рани нам покаже
На самоті, зневажливо кривлявся:
"Я маю бути консулом, та звичай
Не дозволяє стати ним без ваших
Шановних голосів". Як їх дали ми,
Він мовив: "Дякую. Тепер мені
Вже нічого робити з вами. Будьте

Здорові!" Та хіба це не насмішка?
Сіцініій Ви, дурні, не могли цього збагнути,-
Збагнувши, чом же проголосували,
Як діти?
Брут Чом йому ви не сказали,
Що він, не маючи ще зовсім влади,
Ще будучи мізинчиком держави,
Вже знаний був як ворог ваш, і завжди
Проти свобод і привілеїв ваших
Він виступав; тепер же він, здобувши
Могутню владу, вплив, якщо злорадно
Залишиться противником плебеїв,
То ваші голоси для вас прокляттям
Навіки стануть! Ви йому повинні
Були сказати, що за голоси
Він дякувати має, а ненависть
Свою до вас — він мусить обернути
В любов і стати вашим другом,
Захисником!
Сіцініій Якби ви це сказали,
Пізнали б дух його і темний намір,
Або примусили б його зробити
Потрібну на майбутнє обіцянку,
Або роздратували б, наче звіра,
Поставивши йому свої умови!
Роззлостивши його, цією ж злістю
Покористалися б, щоб голосів
Йому не дати!
Брут Бачите ж самі:
Навіть тоді, коли він потребує
Пошани вашої, глузує з вас.
А що тоді, як матиме він владу?
Зневагою розчавить вас! Чому,
Скажіть, немає в плоті вашій духу?
Чом проти глузду ваші язики

Бунтуються?
Сіцініій Не раз, не два, бувало,
Ви відмовляли прохачам, а нині
Не той одержав ваші голоси,
Хто їх просив, а той, хто з них сміявся.
3-й городянин Затвердження ще не було. Ми можем
Відмовити йому!
2-й городянин І ми відмовим!
Я сам під'юджу ще п'ятсот людей!
1-й городянин Я — двічі по п'ятсот. І їхніх друзів!
Брут Негайно йдіть і друзям роз'ясняйте,
Що ви обрали консула, який
В них відбере всі вольності й залишить
їм стільки голосу, як треба псові,
Якого б'ють за гавкання, хоча
На це його й тримають.
Сіцініій Хай вони
Скасують після мудрої наради
Безглузде ваше рішення. На тому
Наголосіть, що гордий він і вас
Ненавидить; крім того, не забудьте
Сказати, як лахміттям гидував,
Як ображав у ньому вас, але
Скажіть, що думка про його заслуги
Вам не дала образи ті збагнути,
Що глум його коріння мав, напевно,
В задавненій ненависті до вас.
Брут Зваліть вину на нас, скажіть, що ми
Вас підмовляли консулом його
Обрати.
Сіцініій Ви скажіть, що настанова
Від нас, а не від ваших почувань
Ішла, що ви настроєні були
На те, що мали, й зовсім не на те,
Що треба там було зробити. Настрій

Від нас пішов — наперекір собі
Ви Марція обрали. Хай вина
Впаде на нас.
Брут Так, нас ви не жалійте,
Скажіть, що ми розповідали вам,
Як замолоду він почав служити
Вітчизні, як безстрашно служить їй!
Скажіть, що знаєте від нас про те,
Що він з родини Марціїв шляхетних,
Що перший Марцій був онуком Нуми,
Який тут по Гостілієві правив,
Що з того ж роду Квінт і Публій також,
Які водопроводи збудували,
Що Цензорін, народу оборонець,
Так само предком був його.
Сіціній Крім того,
Скажіть, що, хоч походження шляхетне
На консульство дає йому права,
Хоч ми його й надмірно вихваляли,
На нинішню негідну поведінку
І на його злостивості минулі
Ви зважили й збагнули, що для вас —
Закоренілий, лютий ворог він,
Тому ви забираєте назад
Своє квапливе рішення.
Брут Скажіть,
Що ви цього ніколи не зробили б,
Якби ми вас не змусили за нього
Віддати голоси. Збирайте натовп,
І разом всі — на Капітолій.
Всі Так!
Ми так і зробимо! Вже всі шкодують,
Що вибрали його.
Городяни виходять.
Брут Нехай ідуть.

Вже краще цей маленький бунт, ніж потім
Чекати на повстання. Я гадаю,
Він гнівом вибухне, його натура
Не стерпить їхньої відмови. Треба
Зіграть на цьому.
СіцінІй Йдім на Капітолій.
Ми будем там скоріше, ніж плебеї.
Хай видається, що вони самі
Додумалися рішення змінити;
Ми підштовхнули їх, але частково
То ж їхня воля, а хіба не так?
Виходять.

ДІЯ ТРЕТЯ

СЦЕНА 1

Рим. Вулиця.

Звук сурми. Входять Коріолан, Мененій, Комініій, Тіт Лартїй, сенатори, патриції.

Коріолан Що? Знов Авфідій голову підносить?
•Партій Так! Мусили ми з ним угоду вкласти
Примирливу.
Коріолан Це значить, вольски ждуть
Нагоди, щоб напасти?
Комініій Ні, навряд,
Ми виснажили їх і не побачим
За нашого життя, як їхні стяги
Замайорять.
Коріолан Авфідія ти бачив?
Лартій Приходив, мав свідоцтво охоронне;
Страшенно вольсків проклинав за те,
Що місто віддали. Він відступив
На Анціум.
Коріолан Він говорив про мене?
Лартій Звичайно.
Коріолан Що?

Лартій Що бились ви затято,
Що він ненавидить твою особу
Понад усе, що всі свої багатства,
Не маючи надії на поновне
Розбагатіння, дав би, щоб його
Назвали переможцем над тобою.
Коріолан Тепер він в Анціумі?
Лартій Так.
Коріолан Я мрію
Знайти його і стати на ненависть
З ненавистю. Тебе вітаю вдома.
Входять Сіцініій і Брут.
Дивись! Трибуни черні! Язики
У спільній пащі. Я гидую ними!
Патриціям вже їхнє владолюбство
Набридло вкрай!
СіцінІй Стій, ані кроку!
Коріолан Що? Що?
Брут А те, що далі — прірва! Стій!
Коріолан Що за раптова зміна?
Менеиій В чому справа?
Коміній Хіба його сьогодні не обрали
За консула шляхетні й прості люди?
Брут Ні!
Коріолан Як? То дітвора голосувала?
1-й сенатор Трибуни, дайте нам дорогу. Він
На площу йде!
Брут Там проти нього люттю
Народ клекоче!
СіцінІй Зупинись, інакше
Почнеться заколот!
Коріолан Це ж ваше стадо?!
От їхні голоси — дають і тут же
Назад беруть. А що ж робили ви?
Ви — їхні пащі, їхніми зубами

Не можете покерувати? Певно,
Ви їх підбурили!
Мененій Гей, заспокойтесь!
Коріолан Цей бунт задумано заздалегідь
Проти патриціїв. Якщо ви з ними
Погодитесь, пропала ваша влада,
Вони — володарі.
Брут Ні, це не бунт!
Народ кричить, що ти над ним глумився,
А як йому безплатно хліб давали,
Ганьбив дающих, злобно обзивав
їх підлабузниками,хитрунами
І ворогами влади!
Коріолан Це ж відомо
Було давно!
Брут Не всім!
Коріолан Ти розпатякав!
'Брут Хто? Я?
Коріолан На це ти здатний.
Брут Я принаймні
До консульства придатний більш за тебе.
Коріолан Так нащо обираєте мене
За консула? Клянусь, вже краще бути
Падлючим боягузом і трибуном!
Сіцініій Народ обурений, бо забагато
Пихи в тобі. Як хочеш до мети
Дістатися, то ввічливо розпитуй,
Де шлях, що ти його згубив, інакше
Тобі не бути консулом, ні навіть
Трибуном!
Мененій Заспокоймось!
Коміній Хтось народ
Ошукує. Крутійство та інтриги
Не личать римлянам. Та це безглуздя,
Щоб лжа загородила шлях заслугам

Коріолана.
Коріолан Ви про хліб згадали?
Те, що казав я, можу повторити!
Мененій Лиш не тепер!
1-й сенатор Не в запалі такому!
Коріолан Та ні, тепер! Мої шляхетні друзі,
Пробачте, я скажу, хай безпринципне
Смердюче стадо відає мене
Таким, як я насправді є. Не буду
Я лестити йому. Кажу я знову,
Що, потураючи йому, плекаєм
Бур'ян зухвальства, бунт проти сенату,
Що той бур'ян ми сіємо самі,
Готуєм грунт і доброго насіння
Підмішуєм до злого — з жебраками
Ми ділимося владою.
Мененій Вже досить!
1-й сенатор Не треба далі!
Коріолан Як? Чому не треба?
Кров проливаючи за батьківщину,
Я не боявсь! Кричатиму й тепер,
Допоки не згниють мої легені,
Проти чуми, що нас пожерти хоче,
А ми ждемо.
Брут Ти про людей говориш,
Як бог, що кару шле, а не людина,
Що може бути скарана.
Сіціній Народу
Твої думки потрібно передати.
Мененій Навіщо? Він розгнівався. То — вибух
Роздратування й гніву.
Коріолан Ні! Клянусь
Юпітером, я думав би так само,
Спокійним бувши.
Сіціній Ці думки — трутизна!

Де сплоджені, там зоставаться мусять,
Щоб інших не затруювати.
Коріолан Мусять?
Ви чуєте дрібненького дракона?
Коміній Це суперечить праву!
Коріолан Мусять.' Чули?
О благородні, та необережні
Патриції, сенатори, шановні,
Та необачні, як це ви могли
Дозволити, щоб вибрала потвора
Такого речника собі! Він тільки
Ще голос гідри, але вже тим "мусять"
Всі ваші рішення скидає в яму,
Займає ваше місце. О, якщо
Він має владу вже, йому скоріться
В своїй глупоті, а як ні — прокиньтесь!
Якщо ви мудрі, дурнями не будьте,
А ні, то хай на подушках плебеї
Засядуть з вами; ні, ви вже плебеї,
Якщо вони сенаторами стануть;
Місцями помінялись ви, й не ваші,
А їхні голоси вже вирішальні!
Вони свого чиновника вже мають,
І то такого, що собі дозволив
Пожбурити своє плебейське "мусять"
У зібрання поважніше, ніж грецький
Ареопаг! Юпітером клянуся,
Він консулів образив! О, болить
Душа, як бачу я дві влади й колот
Між ними, що одну звалити має
На користь іншій.
Коміній Годі! Йдем на форум!
Коріолан Хто радив роздавати дарма хліб,
Як це бувало в Греції...
Менєній На форум!

Коріолан Там більшу владу мав народ, і з неї
Постала непокора, що державу
Поруйнувала.
Брут Може дати голос
Народ за того, хто таке говорить?
Коріолан На це підстави маю, й не брехливі,
Як ваші голоси. Плебеї знають,
Що хліб давали їм не в нагороду
За їхню службу. Ми їх закликали
Йти на війну, державу боронити,
Коли нас мав от-от добити ворог,
Та мало хто пішов. За це безплатно
Не роздається хліба. На війні
Вони свою відвагу показали
В непослушенстві й бунтах. їхні скарги
На наш сенат — звичайно, безпідставні,-
Причиною щедрот патриціанських
Не будемо вважати. Що ж тоді?
Як те гігантське черево плебеїв
Перетравити може доброту
Сенату? Отже, їхні дії будуть
Словами: "Більшість нас, тому й дали нам
Зі страху те, чого ми домагались".
Так от як злидням ми допомогли
В страх обернути нашу ласку! Скоро
В сенат вдереться стадо і ворони
Орлів клюватимуть!
Менєній Ходімо! Досить!
Брут З вершечком досить.
Коріолан Ні, візьміть ще більше!
Клянусь перед богами і людьми,
Що мовлю правду. Там, де є дві влади,
І перша в другій бачить справедливо
Нікчемство, й друга першу безпідставно
Разить; де розум, титул, родовитість —

Ніщо без голосів юрби й підтримки
Тупої більшості,— там зневажають
Потреби істинні, там розлад повний.
Я вас молю явити ум, не наляк;
Вас, хто порядок більше, аніж зміни
В державі любить, хто прожити ладен"
Життя нехай коротше, та чесніше,
Хто сміливіше небезпечні ліки,
Ніж вірну смерть, прийме, вас я благаю —
Негайно вирвіть натовпу язик!
Хай він солодкого не лиже трійла!
Своїм приниженням ви справедливість
Скалічите, позбавите державу
Тієї сили, цілісності й честі,
Що створюють добро, й порядкувати
В ній буде зло!
Брут Ну, годі! Досить! Змовкни!
Сіціній Він говорив як зрадник і як зрадник
Дасть відповідь.
Коріолан Негіднику! Ти тріснеш
Від злоби! Що народові робити
З нікчемними трибунами? Від кого
Залежить їхня шанівна покора
Сенатові?! В час бунту їх обрали,
Коли закон не те, що має бути,
А те, що є. В годину щасливішу
Потрібно те робити, що потрібно,-
І владу їхню стерти в пилюгу!
Брут Це явна зрада!
Сіціній І це консул? Ні!
Брут Еділи! Гей!
Входить є д і л.
Беріть його!
Сіціній ^ Негайно
Йди клич народ!

Еділ виходить.
Я іменем народу
Оскаржую за зрадництво тебе!
Скорись, ти арештований! Ти ворог
Народу! Кари вимагаю!
Коріолан Геть,
Паршивий цапе!
Патриції Стійте! Ми за нього
Ручаємось!
Коміній Геть руки, старче!
Коріолан Геть!
Бо витрясу твої кістки прогнилі
Із лахманів!
Сіцініій Рятуйте, городяни!
Входять еділи з юрбою городян.
Менений Опам'ятайтеся!
Сіцініій Ось той, хто хоче
Народну владу знищити, забрати
Права від вас!
Брут Беріть його, еділи!
Городяни Кінчати з ним! Смерть, смерть йому!
2-й сенатор До зброї!
Всі оточують Коріолана, чути крики.
Всі Патриції!.. Трибуни!.. Городяни!..
Сщінію!.. Коріолане!.. Бруте!..
Тримайте!.. Схаменіться!.. Заспокойтесь!
Менений Я задихаюсь! Зупиніться! Стійте!
Трибуни, всі ви, й ти, Коріолане,
Опам'ятайтесь! Говори, ласкавий
Сіцінію!
Сіцініій Ну, спокій, люди, спокій!
Городяни Послухаємо нашого трибуна!
Так, говори!
Сіцініій Шановні городяни!
Ви вже на грані втрати всіх свобод,

їх Марцій хоче відібрати! Марцій,
Якого ви за консула обрали!
Менений Тьху! Ти не гасиш,— додаєш вогню!
1-й сенатор Ти хочеш місто обернути в прах!
Сіцініій А місто що таке, як не народ?!
Городяни Так! Місто — це народ!
Брут Одноголосно
Обрали нас представниками люду!
Городяни То залишайтесь ними, будьте й далі!
Менений Хай буде!
Коміній Так сплюндровується місто,
Рівняються з фундаментами крівлі,
Закопується все, що тільки видно,
В румовищах.
Сіцініій Він заслужив на смерть!
Брут Або ми владу втратимо тепер,
Або відстоїмо. Ім'ям народу,
Що нас обрав у речники свої,
Ми виголошуєм беззастережно,
Що Марцій заслужив на смерть!
Сіцініій Хапайте
Його! Відводьте на Тарпейську скелю
І скиньте вниз!
Брут Беріть його, еділи!
Городяни Здайсь, Марцію!
Менений Послухайте мене!
Трибуни, дайте слово!
Еділи Тихо! Тихо!
Мене ній
(до Брута)
Будь тим, до кого ти подібний,— другом
Держави! Обміркуй холоднокровно
Ухвалу, в гніві прийняту.
Брут Спокійність,
Що поміччю здається, небезпечна

В перебігу смертельної хвороби;
Беріть його! Ведіть на скелю!
Коріолан
(вихоплює меч)
Вмерти
Я хочу тут. Хто бачив, як я б'юся,
Підходьте, спрактикуйте на собі
Те, що на інших бачили.
Менений Трибуни,
Пождіть хвилину! Зброю заховай!
Брут Беріть його!
Менений Рятуйте! Гей, рятуйте!
Хто благородний, молоді й старі,
На поміч Марцію!
Городяни Бий, бий його!
В сутичці проганяють трибунів, городян та еділів.
Менений
(до Коріолана)
Іди, сховайся вдома, йди негайно,
Інакше — все пропало!
2-й сенатор Йди скоріше!
Коміній Ні, залишайся! В нас не менше друзів,
Ніж ворогів.
Менений Невже до крові дійде?
1-й сенатор Хай нас боги боронять! Я благаю:
Додому, друже, йди; ми все без тебе
Владнаємо.
Менений Це наша спільна рана,
її зцілити сам ти не зумієш,
Іди додому.
Коміній Ми з тобою підем.
Коріолан Хай краще б варвари вони були —
Як, власне, й є, хоч вилуплені в Римі!
На римлян-бо не схожі ані крихти,
Хоч їх під Капітолієм зачато!

Мененій Іди! Дай втихомиритися гніву.
Час переміниться.
Коріолан На полі бою
Таких я вклав би сорок.
Мененій Я на себе
Узяв би двох, от хоч би тих трибунів.
Коміній Тепер народ нас кількістю поборе;
А мужність обертається в глупоту,
Коли стоїть собі під тим будинком,
Що валиться. Тікай же відсіля,
Іди, сховайся, доки не вернулась
Голота — лють її, як річка в повінь,
Ламає береги, яким раніше
Корилася.
Мененій Благаю, йди додому.
Я постараюсь розумом старим
Здобути тих, хто ще хоч трохи має
Ума. Як треба дірку залатати,
Береться латка будь-якої барви.
Коміній Ходім!
Коріолан, Коміній і деякі сенатори виходять.
1-й патрицій Цей чоловік зламав свою кар'єру.
Мененій Його натура надто благородна;
Тризуб Нептуна бачачи й громи
Юпітера, не буде він хвалити
Богів. Його уста не зрадять серця,
Язик говорить те, що серце скаже,
І в гніві слово "смерть" він забуває.
Гамір за сценою.
Робота буде!
2-й патрицій Вже б лягали спати.
Мененій В землі чи в Тібрі! Що за люта мстивість!
Чому не міг він з ними трохи м'якше
Поводитись?
Входять Брут і Сіциній з натовпом городян.

Сіцініій Скажи, а де той гад,
Що місто обезлюднити жадає
І стати над всіма?
Менений Трибуни чесні...
Сіцініій Його потрібно вбити. Він законом
Понехтував, тому не має права
На суд; його передаємо в руки
Народові.
1-й городянин Хай знає, що трибуни —
То голоси народу, ми ж — це руки.
Городяни Хай знає!
Менений Слухайте! Півслова!
Сіцініій Тихо!
Менений Не треба нам різні, коли ми можем
Владнати все...
Сіцініій Ти допоміг йому
Втекти!
Менений Послухайте мене, я знаю
Прикмети консула найкращі й можу
Назвати вади...
Сіцініій Консула? Якого?
Менений Коріолана!
Брут Що? Він консул?
Городяни Де там!
Менений Якби мені дозволили трибуни
І ви, шановні й добрі люди, слово
Сказати коротеньке, не на шкоду
Це буде, хоч відніме трошки часу.
Сіцініій Кажи, та коротко. Постановили
Ми з ним покінчити. Гадюка! Зрадник!
Як виженем його — то небезпека,
Як тут залишим — певна смерть для нас!
Тому вже вирішено: він сьогодні
Вночі помре.
Менений Боги, не допустіть,

Щоб славний Рим, чия шляхетна вдяка
Синам заслуженим стоїть у книзі
Юпітера, пожер своїх дітей,
Немов звірина кровожерна.
Сіціній Він —
Хвороба, що її потрібно вбити.
Менений Та ні, він — орган, слабістю діткнутий;
Не відтинати — лікувати треба
Його! Чим заслужив на смерть цей воїн?
Тим, що понищив наших ворогів?
Пролив він крові більше за вітчизну,
Ніж має нині в жилах. Пам'ятайте:
Якщо ту кров, яка йому по битвах
Зосталась, проллєте,— навіки пляма
Впаде на вас, і ті, хто це дозволить,
Ганьбою вкриються.
Сіціній Та це ж крутійство!
Брут Неправда! Поки він любив вітчизну,
Вона його й хвалила.
Менений Та хіба ж ми
За давні послуги ноги тієї,
Що вражена гангреною, не ціним?
Брут Не хочем більше слухати! Ідіть
До нього, й витягніть його із дому,
І вбийте, доки він свою заразу
По світу не розніс!
Менений Іще півслова!
Коли цей гнів, що вас жене, як тигрів,
Обернеться в бездумний поспіх, буде
Запізно. Доведеться прив'язати
До п'ят важезні гирі. Скличте суд.
Інакше розбрат вибухне, й повсталі
Розгромлять Рим. Ви знаєте: є люди,
Що люблять Марція.
Брут Хай навіть так...

Сіціній Що ти говориш? Знаєм дуже добре,
Який-то смак його покори. Бився
З еділами і виказав нам опір;
Чи це замало?
Менений Ще зміркуйте, зважте,
Що він у війнах вихований змалку,
Що з того часу, як меча підносить,
Не може витончено говорити,
Зерно й полову сипле без розбору...
Дозвольте ж ви мені піти до нього
І привести його на суд. Він буде
Відповідати супокійно, кари
Не боячись найтяжчої.
1-й сенатор Трибуни!
Це рішення гуманне. Інший шлях
Кривавим буде, і ніхто не знає,
Як скінчиться.
Сіціній Менению шляхетний,
Будь посланцем народу; люди, зброю
Складіть.
Брут Але не йдіть додому.
Сіціній Будем
На площі ждати. А якщо з тобою
Не прийде Марцій, знай: ми вчиним так,
Як на початку вирішили.
Менений Згода.
Я приведу його.
(До сенаторів)
Ходіть зі мною.
Повинен він прийти, бо може статись
Біда велика.
1-й сенатор Ну, ходім до нього.
Виходять.
СЦЕНА 2
Дім Коріолана.

Входять Коріолан і патриці І.
Коріолан Нехай здеруть по вуха з мене шкіру,
Хай кіньми розірвуть, чи колесують,
Чи десять скель поставлять на Тарпейську
Скалу й мене звідтіль в безодню скинуть,
Я не зміню своєї думки. Буду
Таким, як був!
1-й патрицій Ти чиниш благородно!
Коріолан Дивуюся, що в матері підтримки
Я не знаходжу. Таж вона недавно
їх називала дрантям, баранами,
Рабами, що дрімають на зібраннях,
Мовчать і прокидаються, як мову
Людина благородна заведе
Про мир чи про війну.
Входить В о л у м н і я.
Про тебе мовлю.
Жадаєш ти, щоб сам себе я зрадив,
Хоч мала б вимагати, щоб собою
Лишався завжди.
Волумнія О мій сину, влада —
Немов костюм: спочатку одягнися,
А потім зношуй.
Коріолан Ну, про це вже досить!
Волумнія Таким, як є, ти міг би й далі бути,
Як менше б намагався буть собою;
Чинили б менший опір вороги,
Якби ти їм не відкривався доти,
Допоки влади не здобув.
Коріолан Та краще
їх перевішати!
Волумнія Або спалити!
Входить Мененій із сенаторами.
Мененій Вернись до них, скажи, що надто різко
Ти говорив!

1-й сенатор Якщо цього не зробиш,
Рим надвоє розколеться й загине
В кривавому двобої. Інших ліків
Нема!
Волумнія Благаю, сину, покорись!
Я маю серце теж таке невкірне,
Та розумом, як треба, я свій гнів
Гамую.
Мененій Добре мовиш, мудра жінко!
Ідеться тут про зцілення держави;
Якби було інакше, я не дав би
Йому принижуватись перед стадом,
А на свої старечі кості панцер
Ще одягнув би
Коріолан Що зробити маю?!
Мененій Вернутись до трибунів.
Коріолан Ну, а далі?
Мененій Покаятися.
Коріолан Що? Перед богами
Я каятись не буду, а не те що
Перед голотою.
Волумнія Ти надто впертий,
Але бувають випадки в житті,
Коли шляхетним бути неможливо.
Казав же сам ти, що відвага й підступ —
То нерозлучна пара на війні.
Чому ж вони роз'єднуватись мусять,
Втрачати одне одного в час миру,
Скажи мені?!
Коріолан Мовчи!
Мененій Питання слушне!
Волумнія Якщо ти на війні для перемоги
До підступу вдаєшся, й дозволяє
Честь прикидатись чим завгодно в битві,
То чом же в мирний час не може честь

Дружити з хитрістю — мета ж єдина:
Перемогти!
Коріолан Чого ти хочеш, мамо?
Волумнія Щоб ти поговорив тепер з народом,
Але не так, як хочеться, як серце
Підказує тобі, а словом іншим,
Що твій язик його запам'ятає;
Воно — немов дитина незаконна
Для правди твого серця, та повір:
Немає в тім ганьби, щоб місто взяти
Ласкавими словами, а не кров'ю.
Я лицемірила б, якби на карту
Поставили життя моє чи друзів
Моїх, і це безчестям не вважаю.
Тебе ми просим — я, твоя дружина,
Твій син, патриції... А ти волієш
Насуплювати брови, ніж ласкаво
Всміхнутись дурням, щоб добути їхню
Любов і шану, без яких все наше
Йде пропадом!
Мененій О благородна жінка!
(До Коріолана)
Ходім до них! Ти мовою м'якою
Урази вилікуєш і повернеш
Все втрачене.
Волумнія Прошу, іди, мій сину,
І шапку простягни до них, коліном
Торкнись до каменя в низькім уклоні,
Бо дія красномовніша за слово,
Чутливіші за вуха очі дурнів.
Похитуй головою, ніби хочеш
Скарати горде серце, що зробилось
Покірливим і дотику легкого,
Як стиглий плід шовковиці, не зносить.
Скажи, що їхній воїн ти, що виріс

У битвах і не вмієш розмовляти
Спокійно й лагідно, як це належить
Слузі народному, що ти свій норов
Обмежиш рамками, слухняним будеш,
Якщо вони цього жадають.
Мененій Рада
Чудова! Ти здобудеш їхні душі.
Вони, попрошені, все пробачають
Так легко, як злословлять без причини.
Волумнія Іди! Я знаю, що для тебе легше
В огонь вступити, де сховався ворог,
Ніж говорити влесливу підлоту
Йому у кабінеті... йде Коміній.
Входить Коміній.
Коміній Я з форуму. Ти мусиш рятуватись
Чи силою, чи втечею, чи словом
Спокійним.
Мененій Тільки в лагідній промові
Спасіння наше. Та чи він зуміє
Свій дух узяти в шори?
Волумнія Він це зробить.
Скажи, що так. І йди вже.
Коріолан Що? Я маю
Простоволосим перед ними стати?
І язиком плюгавим чесне серце
Споганити? Гаразд, я це зроблю.
Якби про мене йшлось, я дав би тіло
Своє на порох розтовкти й за вітром
Розвіяти..: Ходім! Ні, я не зможу
Зіграти роль, яку мені дали ви.
Коміній Ходи на форум, ми тобі підкажем.
Волумнія Ти говорив, що похвала моя
Тебе найкращим воїном зробила.
Іди і заслужи новою роллю
Мою хвалу.

Коріолан Що ж, мушу покоритись...
Прощай, моя невкірлива натуро!
Душе повії, в мене увійди!
Хай голос мій, що на війні йшов поруч
Із барабанів звуками грізними,
Обернеться в пискляве белькотання
Старого євнуха чи няньки злої,
Що заколисує дитя! Хай усміх
Негідника мені обличчя скривить!
Хай прошака язик в моєму роті
Почне звиватись! Хай бронею вкриті
Мої коліна, що згинались тільки,
Коли сидів я на коні, зігнуться,
Як в жебрака... Я не зроблю цього!
Інакше перестану власну правду
І чесність поважати й розум свій
Ділами тіла власного привчу
До підлості без меж!
Волумнія Роби, як знаєш.
Тебе просити — це для мене більше
Приниження, аніж твоя покора
Перед голотою. Хай все загине!
Хай рідна мати гірко постраждає
Від гордощів, а не від хитрування.
Я смерті не боюсь. Роби, як знаєш.
Всмоктав ти з молоком моїм хоробрість,
А гордощі свої собі завдячуй,
Ти сам здобув їх.
Коріолан Заспокойся, мамо!
Не докоряй. Піду, піду на площу,
Пошану їхню хитрістю здобуду,
Вернусь назад огорнутий любов'ю
Всіх римських крамарів. Поглянь, я йду вже.
Уклін дружині. Консулом вернуся —
Або навіки втрачу віру в підступ

І підлабузництво.
Волумнія Роби, як знаєш.
(Виходить)
Коміній Ходім. Трибуни ждуть. Тримайся. Душу
Озброюй терпеливістю. Вони
Готують звинувачення ще гірші,
Готовий будь.
Мененій Будь лагідним, благаю!
Коріолан Ходімо. Лагідність — пароль. Хай буде!
На їхні звинувачення брехливі
Я чесно відповім.
Мененій Та тільки ж м'яко
І лагідно!
Коріолан І лагідно — хай буде.
Виходять.
СЦЕНА 3
Форум.
Входять Сіціній і Брут.
Брут Пункт перший — він хотів тираном стати;
Ти натискай на це, коли ж не вийде,
Малюй його як ворога народу;
Скажи, що здобич, взяту в анціатів,
Не роздано.
Входить є д і л.
Ну, як? Іде?
Еділ Вже йде він.
Брут Хто з ним?
Еділ Сенатори й старий Мененій —
Прихильники його.
Сіціній Ти маєш список
Всіх виборців, які голосували
За нас?
Еділ Так.
Сіціній А чи всі вже триби римські
Представників прислали?

Еділ Так.
Сіцініій Негайно
Веди народ сюди. Як я скажу:
"Хай буде так в ім'я закону й люду",
І смерті вимагатиму, чи штрафу,
Чи там вигнання,— хай кричать зі мною,
Як смерть — то "смерть", вигнання — то
"вигнання",
І хай наполягають, щоб судити
По справедливості.
Еділ Я все скажу їм.
Брут А вже коли вони почнуть кричати,
Хай не спиняються, допоки вирок
Не западе такий, як для загалу
Потрібно.
Еділ Все я зрозумів.
Сіцініій Хай будуть
Несхитними й кмітливими, щоб наші
Всі натяки збагнули.
Брут Йди!
Еділ виходить.
Відразу
Збуди в нім лють, він звик перемагати;
Роздратувавшись, дійде до нестями,
Все, що на серці, викладе, не спиниш
Тоді його нічим, а саме цього
Нам треба, щоб йому зламати карк.
Входять Коріолан, Менеиій, Комініій, сенатори й патриції.
Сіцініій От він іде.
Менеиій Спокійніше, будь ласка.
Коріолан Мов конюх буду, що образи терпить
За найбіднішу плату. О богове,
Рим бережіть у мирі! Крісла суддів
Шляхетним людям дайте! Посадіть
Любов між нами! Хай хвалою миру

Заповнюються храми, й не війною —
Майдани й вулиці!
1-й сенатор Амінь.
Менений Чудово!
Входить едїл з городянами.
Сіціній Підходьте ближче, люди!
Еділ Тихо! Тихо!
Трибунам слово!
Коріолан Ні, мене спочатку
Послухайте,
Сіціній
і Брут Ну, добре. Говори!
Коріолан Чи будуть висунуті проти мене
Тут всі оскарження? І чи, нарешті,
Тут вирішиться все?
Сіціній Я вимагаю,
Щоб ти сказав, чи визнаєш трибунів
Представниками римського народу
І чи готовий ти прийняти кару
За злочини, які тут нами будуть
Доведені?
Коріолан Готовий!
Менений Городяни!
Ви чули? Він сказав: "Готовий!" Друзі,
Згадайте про його заслуги ратні,
Про рани ще не згоєні, яких
На ньому більше, ніж могил печальних
На цвинтарі.
Коріолан То я подряпавсь глодом.
То — сміх, не шрами.
Менений Зважте, любі друзі,
Не як громадянин він розмовляє,
Зате воює як громадянин.
його слова за злість ви не приймайте,
Говорить він, як воїн, і не має

Злоби до вас.
Коміній Ну, добре, добре, досить!
Коріолан А де причина, що, одноголосно
Обравши консулом, ви в ту ж годину
Мене принижуєте відбиранням
Такої честі?!
Сіцініій Ти відповідай!
Коріолан Питай. Відповідатиму.
Сіцініій Тебе
Перед людьми оскаржуємо в тому,
Що замишляв ти в Римі захопити
Всю владу, потоптати всі закони
І всі права народу, отже, ти —
Зрадник народу!
Коріолан Як ти кажеш? Зрадник?
Менеиій Спокійніше, ти ж обіцяв!
Коріолан Хай пекло
Поглине вас і ваш народ, трибуни-
Наклепники! Отак мене назвати!
Якби в твоїх очах було сто тисяч
Смертей, а в язиці брехливім стільки ж,
Якби в руках твоїх були мільйони
Смертей, "ти брешеш" я тобі сказав би
Тим голосом, яким творю молитву
Богам своїм.
Сіцініій Ви чуєте?
Городяни На скелю!
На скелю!
Сіцініій Тихо! Вже нема потреби
Оскарження нові тут висувати,
Ви бачили і чули. Чи не досить?
Він бив еділів, лаяв нас і збройно
Ставав проти закону. Він зневажив
Тих, що своєю владою повинні
Його судити. Смерть він заслужив

Собі такими злочинами. Смерть!
Брут Але, зважаючи на те, що він
Заслуги має бойові...
Коріолан Навіщо
Базікаєш про битви?
Брут Говорю
Про те, що знаю!
Коріолан Ти?
Мененій Коріолане,
Що матері ти обіцяв, згадай же.
Коміній Згадай, будь ласка...
Коріолан Я не пам'ятаю!
Хай оголосять смерть мені, хай шкіру
Здерут із мене, хай мені присудять
Вигнання, хай замкнуть мене в темницю
На смертний голод, все одно не буду
Благати милосердя в них! Своєї
Сміливості я не продам за блага,
Які вони дадуть, хай задля цього
Сказати мав би я лише "добридень!".
Сіціній За те, що він ненавидів народ
І засобів шукав, щоб відібрати
Свободу в городян, а нині руку
Підняв на суддів, на права трибунів,
Що іменем народу справедливість
Повинні берегти, ми виганяєм
Його із міста і під страхом смерті
Забороняємо йому вступати
В ворота Рима будь-коли. Це — вирок.
Хай буде так в ім'я закону й люду!
Городяни Він — вигнаний! Хай буде!
Коміній Ні, стривайте,
Послухайте, приятелі...
Сіціній Нема що
Вже слухати. Його вже засудили.

І вирок оголошено.
Коміній Дозвольте
Мені, мені... Я — консул ваш колишній.
Я можу показати шрами. їх
Мені лишили вороги. Я вище
Ціную благо нашої вітчизни*
Ніж власне існування, честь дружини,
її утроби й власних чресел плідність.
Тому сказав би я...
Сіціній Ми все те знаєм,
Що ти сказав би.
Брут Що тут говорити?
Як ворог батьківщини і народу,
Він — вигнаний.
Городяни Хай буде так! Хай буде!
Коріолан О зграє псів, ненавиджу твій подих,
Як смороди багна, й твою любов
Ціню, як незакопаного трупа!
Не ви — мене, а я вас проганяю!
Лишайтесь без свойого оборонця,
Тремтіть від кожної жахної чутки,
Хай пір'я на шоломах ворогів
На вас перестрах смертний навіває!
І владу бережіть, що на вигнання
Захисників засуджує своїх,
Допоки ваша дурість тут єдина
Не лишиться й не перетворить вас
В рабів якогось племені чужого,
Що Рим без бою візьме. Рідне місто
Через нікчемність вашу зневажаю.
Стаю до нього спиною. Існує
Світ ще й за межами його!
Коріолан, Коміній, Мененій, сенатори й патриції виходять.
Еділ Пішов!
Пішов народу ворог!

Городяни Він пішов!
Він — вигнаний. Пішов! Атю! Атю!
Всі кричать, підкидають угору шапки.
Сіціній йдіть до воріт за ним! Кричіть і цькуйте,
Женіть його отак, як він плебеїв
Цькував і гнав. Він заслужив цю кару.
Хай стража проведе нас через місто!
Городяни Ходім! Ходім! Подивимось, як він
З воріт виходить. Хай боги ласкаві
Трибунів наших бережуть. Ходім!
Виходять.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА 1

Рим. Біля воріт міста.
Входять Коріолан, Волумнія, Віргілія, Менений, Коміній та молоді римські патриції.
Коріолан Не плачте! Швидко попрощаймось! Гідра
Стоглава з дому виганяє. Мамо,
Де сміливість твоя? Мене ти вчила,
Що скрута — то випробування духу,
Що все звичайне — для людей звичайних;
Що по спокійнім морі всі човни
Чудово плавають; що натиск бурі
Витримують лиш чесні й благородні.
Мене ти навантажувала змалку
Важкими заповідями чеснот;
Засвоїв я: те серце нездоланне,
Що їх напам'ять знає.
Віргілія О нещастя!
Коріолан Кріпися, жінко!
Волумнія Хай чума червона
Покосить в Римі всіх ремісників,
Спустошить місто!
Коріолан Що? Мене оцінять,

Коли мене на стане. Воскреси
Свій дух колишній, мамо! Пам'ятаєш,
Ти говорила: "О, якби була
Жоною Геркулеса, я звершила б
Шість подвигів за нього, щоб труди
Полегшити йому". Мій полководче
Комінію, прощай! Дружино, мамо,
Прощайте всі! Мененію, гіркіші
В старого сльози, ніж у молодого,
Вони отруйні для твоїх очей,
Не плач! Комінію, ти часто бачив
Картини ще жахливіші для серця.
Скажи жінкам: так само недоречно
Ридати під ударами недолі,
Як і сміятися. Ти знаєш, мамо,-
Всі небезпеки, крізь які пройшов я,
Твоєю гордістю були. А нині,-
Хоч сам я йду, неначе на дракона
Болотного, який лякає більше
Тим, що ніхто й ніде його не бачив,-
Твій син або плебеїв переможе,
Або від їхніх підступів огидних
Загине.
Волумнія Сину мій, куди ж ти підеш?
Візьми з собою, хай хоч ненадовго,
Комінія. Подбай, щоб у дорозі
Не стати жертвою якогось лиха
Нежданого!
Коріолан О небо!
Коміній Я з тобою
Ітиму хай і місяць, поки разом
Не знайдемо тобі притулку. Треба,
Щоб був зв'язок у нас. Якщо колись
Повернення твоє можливим стане,-
Щоб ми могли тебе знайти й нагоди

Не втратити.
Коріолан Ні, прощавай, мій друже!
Ти втомлений походами і, мабуть,
Вже застарий, щоб вирушати в мандри
Зі мною. Проведи лиш за ворота.
Ходім, дружино, мамо, проведіть
Мене цих кілька кроків, попрощайтесь
І посміхніться, ну, ходім, ходімо.
Про мене ви почуєте, але
Ніхто не скаже, що змінився Марцій,
Що іншим став!
Менений Не чув я ще ніколи
Слів благородніших. Ходім. Не плачмо.
Якби я міг з десяток років зняти
З плечей своїх, клянусь богами, був би
З тобою невідступно.
Коріолан Йдім. Дай руку!
Виходять.
СЦЕНА 2
Там же. Вулиця недалеко від воріг.
Входять Сіціній і Брут з є ділом.
Сіціній Скажи, нехай розходяться! Вся знать
Розлючена. Пішов — цього нам досить.
Додому — всі.
Брут Ми показали владу,
Тепер ми видаватися повинні
Скромнішими.
Сіціній Скажи: "Ідіть додому,
Найбільший ворог ваш пішов, і силу
Ви давню маєте".
Брут Хай розійдуться!
Еділ виходить.
От мати йде його.
Входять Волумнія, Віргілія і Менений
Сіціній Не зачіпаймо.

Брут Чому?
Сіцініій Говорять, що вона скажена.
'Брут Вже нас побачили. Ідімо просто.
Волумнія Яка чудова зустріч! Хай чумою
Вам за любов боги заплатять.
Менеиій Тихше!
Тихіше! Заспокойсь!
Волумнія Якби не сльози,
Почули б ви... та вам ще доведеться
Почути й так...
(До Брута)
А ти куди?
Віргілія
(до Сіцінія)
Зостанься!
Якби я мала силу так сказати
Своєму мужеві.
Сіцініій Ти що, мужчина?
Волумнія Хіба це соромно? Прокинься, дурню!
Мій батько був мужчиною, а ти,
Поріддя лисяче, прогнав із Рима
Того, хто ворогам його завдав
Ударів більше, ніж ти слів промовив
За все життя!
Сіцініій О небеса!
Волумнія Так, більше
Ударів благородних він сподіяв,
Ніж ти сказав розумних слів!
Іди, бо я скажу... Ні, залишайся.
Хотіла б я, щоб син мій із мечем
Добрячим у руці твоє поріддя
В пісках Аравії зустрів!
Сіцініій Що далі?
Віргілія А далі що? Кінець твоїм нащадкам
Поклав би він.

Волумнія І байстрюкам. О, скільки
Він ран тяжких дістав за Рим!
Мененій Ну, годі!
Не плач!
Сіціній Було б чудово, щоб державі
Твій син служив і далі, не порвавши
Вузла заслуг, який на полі бою
Він зав'язав.
Брут Було б чудово!
Волумнія Звірі!
Ви напоумили юрбу нікчемну,
Що тямить у його заслугах стільки ж,
Як я в небесних вічних таємницях,
Для ока людського закритих.
прут Нумо,
Ходім!
Волумнія І я благаю, йдіть. Розправу
Вчинили ви хоробру! На прощання
Послухайте: наскільки Капітолій
За найбіднішу хату в Римі вищий,
Настільки й син мій, муж цієї жінки,
За всіх вас вищий.
Брут Ну, гаразд. Бувайте.
Сіціній Атож. Ходім. Навіщо дозволяти,
Щоб нас ганьбила божевільна?
Трибуни виходять.
Волумнія Нате,
Візьміть мою молитву, я хотіла б,
Щоб з нинішнього дня боги нічого
Не діяли, лиш сповнювали ревно
Мої прокляття! Ох, якби ж то нам
Стрічати їх щодня, щоб зняти з серця
Тяжкий тягар!
Мененій Ти добре їм сказала...
Ходіть до мене на вечерю.

Волумнія їжа
Моя — то гнів. Я буду їсти вдома
І, наїдаючись безперестанку,
Помру від голоду. Ходім.
(До Віргілії)
Покинь же
Скімління тихе, лементуй, як я,
Будь, як Юнона в гніві! Йдім!
Мененій Біда!
Біда! Біда!
Виходять.
СЦЕНА 3
Дорога між Римом і Анціумом.
Виходять назустріч один одному римлянин і вольск.
Римлянин Я тебе добре знаю, а ти знаєш мене. Здається,
твоє ім'я Адріан?
Вольск Саме так. Правду кажучи, я забув, як тебе
звати.
Римлянин Я римлянин, але служу, як і ти, ворогам Риму.
Пізнаєш мене?
Вольск Ніканор? Ні?
Римлянин Авжеж!
Вольск Як ми бачилися востаннє, ти мав довшу бороду,
але тебе можна впізнати по голосу. Що чути в Римі? Я маю
завдання від сенату вольсків тебе розшукати. Добре, що ти мені
скоротив дорогу на цілий день.
Римлянин У Римі був заколот, народ виступив проти се-
наторів і патриціїв.
Вольск Був? Значить, уже закінчився? Оце-то несподі-
ванка для нашого уряду! Він готується до війни й має намір на-
пасти на Рим, коли там розгориться повстання.
Римлянин Пожежа гасне, але найменший подмух вітру
може її знову підняти. Патриції так близько до серця взяли ви-
гнання благородного Коріолана, що ладні відібрати всю владу
8 народу і назавжди скасувати посаду трибунів. Кажу тобі, во-

гонь тліє і от-от може вибухнути з новою силою.
Вольск Коріолана вигнали?
Римлянин Вигнали.
Вольск Тебе добре приймуть з такою новиною, Ніканоре.
Римлянин Пора для вашого виступу настала. Кажуть, чужу дружину найлегше спокусити тоді, коли вона в сварці з чоловіком. Благородний Тулл Авфідій може показати себе в цій війні, коли його великий противник Коріолан не потрібний Римові.
Вольск Тут вибору нема! Але ж пощастило мені, що я випадково зустрівся з тобою! Я виконав завдання й можу повертатися в твоєму товаристві додому.
Римлянин По дорозі, ще до вечері, я розкажу тобі дивні речі, які відбуваються в Римі й обертаються на добро для його ворогів. Так, значить, ваша армія готова?
Вольск Та ще й яка! Центуріони й воїни вже всі на своїх місцях, можуть вийти на поле за годину.
Римлянин Я радий почути про їхню готовність. Мабуть, саме я буду тією людиною, що дасть сигнал до походу. Я радий, що ми зустрілися і що ти йдеш зі мною.
Вольск Ти перебрав мою роль на себе, та я маю більше причин для радості від зустрічі з тобою.
Римлянин Ну що ж, ходімо.
Виходять.
СЦЕНА 4
Анціум. Перед будинком Авфідія.
Входить Коріолан у подертому одязі, обличчя закрите,
Коріолан О місто Анціум! То я наповнив
Тебе риданнями вдовиць! Багато
Господарів цих жител від мойого
Меча сконало. Хто я — не впізнай,
Бо заплюють мене жінки, а діти
Закидають камінням, і безславно
Я вмру.
Входить городянин. ...•.:.

Хай бережуть тебе богове!
Городянин Тебе також!
Коріолан Будь ласка, покажи,
Де тут живе прославлений Авфідій?
Чи в Анціумі він тепер?
Городянин Він дома,
Сьогодні в нього учта для сенату
й патриціїв.
Коріолан А де його будинок?
Городянин Ти перед ним стоїш.
Коріолан Прощай, спасибі!
Городянин виходить.
Який мінливий світ! Найближчих друзів,
Котрі, здається, мали спільне серце,
Ділили працю, їжу та розваги,
Побратані були, немов близнята,-
У ворогів запеклих обертає
Безглузда сварка; вічні ж вороги,
Катовані невзаємною люттю,
Стають із волі випадку дрібного,
Що виїденого яйця не вартий,
Товаришами. Отаке й зі мною.
Ненавиджу те місто, де вродився,
А місто ворога люблю. До нього,
До ворога свого, зайду. Якщо він
Уб'є мене, то вчинить справедливо;
Як вислухає, то служити буду
Його державі.
(Виходить)
СЦЕНА 5
Анціум. Будинок Авфідія.
Грає музика. Входить 1-й слуга.
1-й слуга Вина! Вина! Вина! Де служники? Мабуть, наші
хлопці поснули!
(Виходить)

Входить 2-й с л у г а.
2-й слуга Де Котус? Господар кличе його. КотусеІ
(Виходить)
Входить Коріолзн.
Коріолан Багатий дім! Бенкет! Мене, одначе,
Не кликали сюди в гостину.
Входить 1-й слуга.
1-й слуга Ти хто такий? Що ти робиш тут? Звідки ти?
Нічого тобі тут робити, гайда за двері!
(Виходить)
Коріолан Коріоланом будучи, вітання
Я кращого не заслужив.
Входить 2-й слуга.
2-й слуга Ти звідки взявся? Де очі в сторожа, що він сю-
ди пускає таких злидарів? Ану, забирайся звідси!
Коріолан Відчепися, йди геть!
2-й слуга Геть? Сам іди геть!
Коріолан Ти мені набрид!
2-й слуга Ти ба, такий сміливий? Я з тобою ще не так
побалакаю!
Входить 3-й слуга. Він зустрічається з 1-м.
3-й слуга Що це за чоловік?
1-й слуга Якийсь дивак. Я такого ще ніколи не бачив. Не
можу вигнати його. Піди поклич господаря.
3-й слуга Що ти тут робиш, друже? Краще б ти пішов
собі додому.
Коріолан Дозвольте тут постояти, повірте,
Я ваше вогнище не оскверню...
3-й слуга Хто ти такий?
Коріолан Патрицій.
3-й слуга Як на патриція, занадто бідний.
Коріолан Це правда.
3-й слуга Прошу тебе, благородний злидарю, знайти собі
Інше пристанище, тут немає місця для тебе. Прошу тебе, йди со-
бі звідси! Йди!

Коріолан Виконуй, що тобі належить, хлопче,
Вилизуй тарілки й жирій.
(RifttnTnaviip. rnupii airl rpfi>
3-й слуга Що, ти не йдеш? Піди й скажи господареві,
якого він гостя незвичайного має!
2-й слуга Я йду.
(Виходить)
3-й слуга Де ти живеш?
Коріолан Під небесами.
3-й слуга Під небесами?
Коріолан Так.
3-й слуга А де це?
Коріолан У місті яструбів і круків.
3-й слуга У місті яструбів і круків? Що за осел! Значить,
ти живеш і разом з ґавами?
Коріолан Ні, я господареві твоєму не служу.
3-й слуга Що? Ти вплутуєш сюди господаря?
Коріолан Це благородніше, ніж господиню
Сюди приплутувати. Забагато
Базікаєш! Іди прислужуй, геть!
(Б'є й проганяє його)
Входить Авфідій з 2-м слугою.
Авфідій Де цей обшарпанець?
2-й слуга Ось він. Я набив би його, як собаку, але не хо-
тів тривожити гостей.
Слуги відходять убік.
Авфідій Ти звідкіля прийшов? Чого ти хочеш?
Ім'я! Чого мовчиш? Скажи своє найменння!
Коріолан
(відкриває обличчя)
Якщо очам своїм не віриш, Тулле,
Не впізнаєш, побачивши мене,
То мушу я назватись.
Авфідій Говори
Своє ім'я.

Коріолан Воно для вуха вольсків
Немузикальне.
Авфідій Говори ім'я!
Твій вид похмурий вказує, що ти
Командувати звик: вітрила рвані,
Та корабель міцний. Кажи ім'я.
Коріолан Готуйся спохмурніти. Ще мене
Не впізнаєш?
Авфідій Кажи своє ім'я!
Коріолан Моє ім'я — Кай Марцій! І самому
Тобі, і вольскам я завдав чимало
Нещасть і горя, і за те назвали
Мене Коріоланом. Вірну службу,
Походи, кров, пролиту за невдячну
Мою вітчизну, прізвиськом оцим
Відзначено — це згадка й добрий свідок
Ненависті, що ти її повинен
До мене відчувати. Залишилось
Мені лише ім'я; злоба народу
Пожерла все, а римська боязлива
Знать зрадила мене; патриціанство
Дозволило, щоб голоси плебеїв
Мене прогнали з Риму. Чорна скрута
Мене до тебе привела; не думай,
Що смерті я боюся, що прийшов
З надією життя порятувати,-
Якби страхався смерті, я тікав би
Від тебе, не до тебе. Я прийшов
З ненавистю, з жагою відомстити
Всім, хто мене прогнав! Як маєш в серці
Бажання помсти за свою вітчизну,
То скористайсь приниженням моїм!
Зроби, щоб ця жага відомсти стала
Тобі в пригоді,— буду битись проти
Заструпленої рідної країни

З ненавистю всіх духів зла підземних!
Та, як моєї служби не захочеш,
Якщо ти грою з долею втомився,
Тоді і я, натомлений життям,
Твоїй ненависті підставлю горло.
Як ти мене не вб'єш, то будеш дурнем;
Я все життя ненавидів тебе,
Я наточив з грудей твойого краю
Барила крові. Жити я не можу;
Моє життя повинне обернутись
Або в твоє поганьблення, або
В твого слугу.
Авфідій О Марцію! Твоє
Кожніське слово з мого серця корінь
Ненависті старої вириває;
Якби мені сказав Юпітер з неба:
"Це правда!" — я йому не йняв би віри;
Тобі ж, найблагородніший герою,
Я вірю. Ти прийшов. Дай пригорнути
Твоє могутнє тіло, що об нього
Сто раз мій спис ламався, аж тріски
У місяць били. Ось я обіймаю
Мого меча ковадло — й завжди буду
Змагатися завзято й благородно
З тобою лиш в любові, як раніше
Я повставав від гордощів таємних
Проти твоєї мужності. Ти знай,
Колись я дівчину кохав — ніколи
Ніхто ще на землі так не кохав;
Так ось, мій благородний чоловіче,
Від радості танцює серце в мене
Сьогодні щасливіше, ніж тоді,
Коли поріг мойого дому вперше
Переступила наречена!.. Марсе!
Тримаєм військо ми напоготові;

І знову мав я намір відрубати
Твій меч з твоєю сильною рукою
Або свою згубити руку. Ти
В дванадцяти кривавих поєдинках
Перемагав мене. О, як я мріяв
Про зустрічі нові з тобою! Снилось
Мені не раз, як падаєм на землю,
Як один одному стискаєм горло;
Ах, я пробуджувався напівмертвий,
Але — один. О Марцію, мій друже,
Якби не мали інших ми причин
Повстати проти Риму, крім одної:
Що звідтіля тебе прогнали,— я
й тоді зібрав би всіх чоловіків,
Від підлітка й до діда, й затопив би
Нутро невдячного твойого міста,
Як повінню, війною. Ну, заходь же,
Подай сенаторам шановним руку;
Вони якраз прощаються зі мною,
Бо я збирався йти, хоч не на Рим,
Але на ваші терени.
Коріолан Боги!
До мене милостиві ви!
Авфідій Ти будь
Отут господарем. Якщо захочеш
Помститься, бери хоч половину
Моєї армії й вирішуй сам,
Куди вести її; ти краще знаєш,
Де слабина, де міць твойого краю;
Чи стукатимеш у ворота Рима,
Чи налетиш зненацька на далекі
Провінції, щоб налякати їх,
А потім знищити. Але заходь,
Дозволь тебе представити спочатку
Тим, хто затвердить задуми твої.

Тисячократно я тебе вітаю!
Моя теперішня до тебе приязнь
Сильніша за колишню ворожнечу
Ненависну. Дай руку! Ну, заходьмо.
Коріолан та Авфідій виходять. Слуги підступають уперед.
1-й слуга Дивовижна переміна!
2-й слуга Я хотів його вдарити дрючком, але щось мені
казало — його одяг бреше.
1-й слуга Ну й ручиська в нього! Він крутонув мене дво-
ма пальцями, як дзигу!
2-й слуга А я зразу помітив з його вигляду, що тут щось
не те. В нього таке обличчя, ну, я навіть не знаю, як його назвати!
1-й слуга То правда... А бодай тобі, якщо я не відразу
зрозумів, що він — людина незвичайна.
2-й слуга Присягаюсь, такого воїна я ще не бачив.
1-й слуга І я. Але ти знаєш більшого воїна, ніж він.
2-й слуга Кого? Нашого господаря?
1-й слуга Не будемо називати імена.
2-й слуга Наш господар вартий таких шістьох.
1-й слуга Не зовсім так, але наш господар — великий воїн.
2-й слуга Бачиш, важко вирішити, хто з них перший.
В обороні міста наш господар незрівнянний.
1-й слуга В наступі — так само.
Входить 3-й слуга.
3-й слуга Ну, раби, я вам розкажу новини, такі новини,
що ви вмрете, ледацюги!
1-й
і 2-й слуги Що таке! Говори!
3-й слуга Не хотів би я бути римлянином! Краще бути
засудженим до смерті!
1-й
і 2-й слуги Що таке? Чому? Чому?
3-й слуга Тому, що з нами тепер той, хто завжди бив на-
шого полководця, Кай Марцій!
1-й слуга Що це ти плетеш — "бив нашого полководця"?

3-й слуга Ну, бив не бив, але він йому рівня.
2-й слуга Ет, облиште, ми тут усі свої. Марцій завжди
був надто твердим горішком для нашого володаря. Я чув, як наш
господар сам про це говорив.
1-й слуга Правду кажучи, Марцій був надто твердим для
нього під Коріолами, він бив і товк нашого, як відбивну.
2-й слуга Якби він був людожером, то міг би підсмажити
і з'їсти його.
1-й слуга А які ще новини?
3-й слуга Ну, його так ушановують, ніби він син і спад-
коємець самого Марса. Його посадили на чільне місце, сенатори
інакше не звертаються до нього, як стоячи й без шапки. Наш гос-
подар сам пригощає Марція, мов коханку, гладить його руку,
доторкається до нього, як до святині, слухає його з виряченими
очима... Але найголовніша новина — що з нашого полководця ли-
шилась тільки половина того, що було вчора! Другою половиною
на просьби й наполягання всього столу став Марцій. Він каже, що
піде й накрутить вуха сторожеві на римських воротах. Що він
викосить перед собою все дочиста й залишить саме стернище!
2-й слуга І він може це зробити краще за будь-кого!
3-й слуга Може зробити? Він це зробить! У нього стіль-
ки ж друзів, скільки й ворогів, але друзі не можуть показати своєї
дпужби, доки він в неласці.
1-й слуга В неласці? Тобто як?
3-й слуга Як тільки вони побачать, що він, повен сили,
знову задер гребінь свого шолома, то вибіжать із нір, мов кролі
після дощу, і залюбки приєднаються до нього.
1-й слуга А коли це буде?
3-й слуга Завтра! Сьогодні! Зараз! Ти вчуєш, як ба-
рабани вдарять іще цього вечора — і почнеться ніби друга части-
на бенкету; вони не встигнуть навіть витерти губи.
2-й слуга Значить, знову повеселимося! Бо від миру мало
добра, тільки залізо іржавіє, стає більше кравців і плодяться вір-
шомази!
1-й слуга І я більше люблю війну. Вона краща за мир, як

день кращий за ніч. В часи війни живеш весело, сторожко, тривожно, відчуваєш якийсь рух. А мирне життя — якесь мляве, сонне, розум притуплений, глухий, пустий, і байстрят за часів миру народжується більше, ніж гине чоловіків на війні.
2-й слуга Це так. І хоч на війні ґвалтують жінок, зате
за мирних часів більше рогоносців, ніж за воєнних, це вже точно.
1-й слуга Авжеж, і тому люди ненавидять одне одного.
3-й слуга А причина така: в мирний час вони не так по-
ірїбні одне одному. Війна мені до смаку. От побачите, римляни
анітрохи не кращі за вольсків. Ого! Вже встають із-за столів!
1-й
і 2-й слуги Гайда! Ходімо!..
Виходять.
СЦЕНА 6
Рим. Площа.
Входять С і ц і н і й і Б р у т.
Сіциній Нема від нього звісток, і не варто
Боятися його; в нас мир панує;
Ті, що раніше бунтувались, нині
Працюють. Лиш прихильники його
Розгнівані, бо все на світі добре,
А їм хотілось би,— хоч це й для них
Було б жахливо,— щоб різня кипіла
По вулицях, а не співали наші
Ремісники в майстернях, мирним ділом
Клопочучись.
Входить М є н є н і й.
Б рут Ми вчасно зайняли
Тверду позицію. Хто йде? Мененій?
Сіциній Так, він. Зробився ввічливим недавно.
Привіті
Мененій Вітаю вас!
Сіциній Ну що, не плаче
Ніхто за тим твоїм Коріоланом,
Крім прихвоснів його. Стоїть держава

На зло йому.
Менений Це добре, та ще краще
Було б, якби він до нових обставин
Пристосувався.
Сіцініій Де він, ти не знаєш?
Менений Не знаю. Мати і жона від нього
Вістей не мають жодних.
Входять декілька городян.
Городяни Хай боги
Вас бережуть обох!
Сіцініій А, добрий вечір,
Сусіди!
Брут Всім вам добрий вечір, люди!
1-й городянин Ми всі, і наші діти, і дружини
Молитися повинні на колінах
За вас!
Сіцініій Живіть і процвітайте!
Брут Люди,
Сусіди, от якби Коріолан
Вас так любив, як ми!
Городяни Хай вами завжди
Піклуються боги!
Сіцініій
і Брут Хай вам щастить!
Городяни виходять.
Сіцініій Часи настали кращі, ніж тоді,
Коли ці хлопці бігали по місту,
До бунту закликаючи!
Брут Кай Марцій
Був добрий войовник, але зухвалий,
Наповнений пихою й самолюбством
Небаченим.
Сіцініій Єдиновладдя прагнув,
Лише для себе трону, без ніяких
Помічників.

Менений Я думаю інакше.
Сіцініій Якби ж то він у консули пробився,
Відчули б ми те все на власній шкурі,
Наплакалися б.
Брут Та боги до цього
Не допустили. Рим стоїть на місці
Без нього.
Входить Е д і л.
Еділ Найдостойніші трибуни!
Там раб якийсь, ув'язнений вже нами,
Розказує, що в римські володіння
Ввійшли дві армії окремі вольсків
І все руйнують на своїй дорозі
З ненавистю страшною.
Менений Це Авфідій!
Почув, що Марція нема вже в Римі,
І роги висунув, слимак! Допоки
Коріолан був з нами, він ховався
У черепашці.
Сіцініій Досить! Без кінця
Про Марція говориш!
Брут Відшмагати
Звели рознощика чуток брехливих;
Не може бути, щоб напали вольски,
Щоб мирний договір зламали.
Менений Що?
Не може бути? А було вже тричі
За пам'яті моєї. Не карати,
А розпитати спершу треба хлопця,
Де він почув про напад, бо інакше
Скараєте того, хто правду мовить,
Хто хоче попередити, завчасно
Остерегти.
Сіцініій Цього не може бути!
Не говори про це!

Брут Це неможливо!
Входить гонець.
Гонець Патриції в неспокої. Сенат
Збирається. З'явилися новини,
Що настрашили всіх.
Сіціній Це все той раб!
Нехай його прилюдно відшмагають
За розпускання брехень.
Гонець Добре, добре,
Але ж підтвердилися всі новини,
Які приніс той раб, і ще страшніші
Одержано!
Сіціній Страшніші? Що це значить?
Гонець Чи правда, я не знаю, та говорять,
Що Марцій із Авфідієм з'єднався,
Що він веде на Рим великі сили
І мститися на римлянах жадає,
Вбивати всіх підряд.
Сіціній О, це він може!
Брут То вигадка, щоб люд перелякати
І повернути Марція додому.
Сіціній Придумано чудово! От так штука!
Мененій Ні, це неправда. Марцій і Авфідій
Не можуть поєднатися ніколи,
Це ж протилежності непримиренні.
Входить 2-й гонець.
2-й гонець Я присланий за вами із сенату.
Велике військо, що його провадить
З Авфідієм Коріолан Кай Марцій,
На наші землі вдерлося й руйнує,
Грабує, спалює, плюндрує все,
На що натрапить!
Входить К о м і н і й.
Коміній Ну, поздоровляю!
Мененій Що нового, скажи!

Коміній Ви домоглися,
Що ваших дочок і жінок зґвалтують,
Над головами вашими свинцеві
Дахи розплавляться...
Мененій Які ж новини?
Коміній А ваші храми до основ згорять,
А всі права, обстоювані вами,
Помістяться у дірочці маленькій
Від бублика.
Мененій Он як!
(До трибунів)
Ви натворили
Біди! Якщо до вольсків приєднався
Кай Марцій...
Коміній Що? Він — їхнє божество,
Він їх веде, як бог, що надприродні
Таланти має! Йдуть вони за ним
На наших виродків з таким завзяттям,
Як хлопчаки, що гоняться по луках
За мотилями, чи як той м'ясник,
Що мухи б'є.
Мененій Накоїли ви лиха!
Ви й той народ у фартухах, якому
Ви за пахолків, ті ремісники,
Що часником смердять!
Коміній На лоб'я ваше
Він Римом трусоне!
Мененій Як Геркулес,
Що з дерева плоди стрясав достиглі;
Ну, й наробили ви біди!
Брут Це правда?
Коміній Це правда! Будеш ти скоріше трупом,
Ніж доведеш мені, що це не так!
Провінції збунтовані й здаються
Із радістю йому; беруть на сміх

Того, хто чинить опір, за дурну
Відвагу й смерть. У ньому бачать бога
Його і ваші вороги!
Менений І всі ми
Загинемо, як нас не пошкодує
Цей благородний муж!
Коміній А хто попросить
У нього співчуття? Трибуни? Сором
їм не дозволить. А народ не більше
На милосердя в нього заслужив,
Ніж вовк у пастуха. Коли попросять
Найближчі друзі: "Зжалься ти над Римом!",
То завдадуть йому образу глибшу,
Ніж ті, кого ненавидить він люто,
Бо ж видадуться ворогами.
Менений Правда!
Якби він підпалити захотів
Будинок мій, благати я не зміг би,
Щоб він пошкодував мене. Прекрасну
Ви змайстрували пастку зі своїми
Ремісниками.
Коміній Рим тремтить від жаху!
Ви завинили, ви!
Сіціній
і Брут А ми при чому?
Не ми, а ви! Патриції зрадливі,
Ви піддались юрбі і, мов звірота,
Його зі свистом вигнали!
Коміній Боюся,
Що він повернеться на той же посвист!
Авфідій в армії вже друге місце
Займає — і виконує накази
Коріолана, мов підлеглий. Наша
Вся хитрість, оборона й сила — відчай!
Це все, що Римові зосталось!

Входить гурт городян.
Менений Ваша
Юрба надходить. Значить, об'єднались
Авфідій з Марцієм?! Це ви вчинили,
Це ви накликали біду жахливу,
Світ отруїли, як шапки смердючі,
Засалені угору підкидали,
Коріолана женучи. Та він
Вертається, і кожен волосочок
На головах воїтелів його
Для вас обернеться в канчук! Зітне він
Голів дурних не менше, ніж тих шапок
Підкинутих було, заплатить щедро
За ваші голоси. Отож, як спалить
Нас на вугілля всіх, ми заслужили
Такої смерті!
Городяни Новина жахлива!
1-й городянин Ну, щодо мене, то, коли сказав,
Щоб вигнати його, додав я потім:
"Шкода такого мужа!"
2-й городянин Я так само!
S-й городянин І я. Правду кажучи, так ми всі говорили. Ми
хотіли якнайкраще зробити, а тому погодились на його вигнання,
але в душі були проти.
Коміній Ви гарно голосуєте!
Менений Ви Риму
Чудово прислужились голосами
І криками! Ти йдеш на Капітолій?
Коміній А що ж лишається робити? Йдімо.
Обидва виходять.
Сіциній Додому йдіть, панове, й не журіться.
їм хочеться, щоб то було все правда,
Для вигляду тремтять, а ви, одначе,
Спокійні будьте, йдіть собі додому!
1-й городянин Хай боги змилостивляться над нами! Ходімо,

люди добрі, ходім додому. Я завжди говорив, що ми зробили по-
милку, вигнавши його.
2-й городянин Ми всі так говорили. Але ходім додому.
Городяни виходять.
'Брут Мені не до вподоби ці новини.
Сіцініій Мені також!
Брут Ходім на Капітолій,
Свого майна я половину дав би,
Щоб це була неправда.
Сіцініій Що ж, ходім.
Виходять.
СЦЕНА 7
Табір недалеко від Рима.
Входять Авфідій та один з воєначальників.
Авфідій Всі горнуться до нього?
Воєначальник Я не знаю,
Яка нечиста сила в нім чарує,
Але на нього воїни твої
Перед їдою моляться; про нього
Говорять за столами і йому
За їдло дякують. Ти в цім поході
Вже в тінь відсунутий.
Авфідій Тепер зробити
Нічого ми не можемо, щоб ноги
Не перебити нашим планам. Він
Поводиться зі мною гордовито,
І навіть дужче, ніж передбачав я,
Коли зустрів його так радо. Вдача
Незламна в нього, а чого не зміниш,
Те треба пробачати.
Воєначальник Все ж тобі
Корисніше було б своєї влади
З ним не ділити. Чи керуй походом,
Чи віддавай командування зовсім
Йому.

Авфідій Тебе я добре розумію,
Але, як будем зводити рахунки,-
Він ще про те не знає,— проти нього
Я висуну оскарження і в цьому.
Хоч він упевнений,— це справді ясно
Голоті всій,— що під його рукою
Виправа наша вдало йде і добре
Прислужується він країні вольсків,
Б'ючись, немов дракон, і перемогу
Мечем він завойовує, одначе
Попереду все те, що шию скрутить
йому або мені.
Воєначальник Як ти гадаєш,
Він переможе Рим?
Авфідій Йому здаються
Міста, як лиш облогу починає,
Сенатори й патриції у Римі
Його безмежно люблять, а трибуни —
Не воїни; народ його попросить
Вернутися з поспішністю такою ж,
Як виганяв. Я думаю, для Риму
Він буде, як орел морський для риби,
Що бачить в нім володаря з природи.
Він спершу Римові служив потужно,
Але під тягарем своєї слави
Зламався. Може, гордощі лукаві,
Постійним успіхом нажиті, може,
Геройство й нерозважність не дали
йому покористатися своїми
Заслугами, а може, то натура,
Яка його примушувала бути
Однаковим в шоломі й. на подушці
Сенатора, пошкодила йому.
Одна з цих рис, а він же володіє
Потроху кожною, до нього й викликає

Неприязнь, острах, темну зненавиду,
Тому його й прогнали. Він своїми
Словами задушив свої заслуги.
Чесноти ж наші час перевіряє,
А вчинкам найдостойнішим труною
Найкращою стає завжди трибуна,
З якої прославляють їх. Права
Ламаються-бо іншими правами;
І сила силу знищує в боях,
І тільки цвяхом вибивають цвях.
Вперед, на Рим, мій Марцію незгідний,
Як будеш мати Рим, то будеш бідний!
Виходять.

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА 1

Рим. Площа.
Входять Менений, Кориній, Сіцинній, Брут та інші.
Менений Я не піду. Ви чули — він відмовив
Колишньому начальнику. Мене
Він батьком називав, але що з того?
Ви йдіть, хто проганяв його, і станьте
За милю до намету на коліна,
Повзіть, пощади просячи. Як він
Корінія прогнав, я не піду.
Кориній Не захотів мене впізнати!
Менений Чули?
Кориній Лиш раз мене покликав на ім'я,
Коли я нагадав про нашу дружбу,
Про кров, яку ми разом проливали;
Як я назвав його Коріоланом,
Сказав: "Забудь всі титули мої,
Вони — ніщо, бо я нові здобуду
В огні палаючого Рима".
Менений Що ж,

Трибуни, ви чудово постарались,
Щоб для добра народу в місті Римі
Вугілля подешевшало.
Коміній Сказав я:
"Володарська чеснота — пробачати,
Коли цього не ждуть". А він відмовиві
"Державі не пасує тих просити,
Кого вона скарала".
Мененій Дуже добре!
Не додаси нічого.
Коміній Я старався
його любов до друзів пробудити,
Але він мовив, що не має часу
Вишукувати їх у смрадній купі
Полови сплісняві лої. Вже краще
Спалити купу, ніж заради зерен
Нещасних декількох вдихати запах
її трутизни.
Мененій Я — одне з тих зерен;
Його дружина, мати, син, цей воїн —
Ми ті нещасні зернятка, а ви —
Гнила полова, чути сморід ваш
Аж до самого місяця! Трибуни,
Згоріти маєм через вас.
Сіцініій Не сердься!
Не гнівайся, терплячим будь, благаю,
Не докоряй нам, як не хочеш в горі
Допомогти. Я впевнений, одначе,
Як ти за Рим попросиш, твій язик
Зробити може більше, аніж військо,
Поспішно зібране.
Мененій Ні, я не буду
Втручатися в цю справу!
Сіцініій Я благаю,
Піди до нього!

Мененій А навіщо?
Брут Ну,
Аби принаймні взнати, що твоя
Любов до Марція поможе Риму.
Мененій Гаразд, але, якщо й мене не схоче
Він вислухати, що тоді? Вернусь
Як друг зневажений, побитий горем,
Неласкою, то що тоді?
Сіцініій За добре
Бажання помогти — тобі віддячить
Такою ж мірою, як ти старався,
Наш Рим.
Мененій Я спробую, надіюсь,
Він вислухає. Те, що він нагримав
І на Комінія самого, звісно,
Не додає охоти; та, можливо,
Коріолан голодний був. Людина,
Допоки не наповнена, допоти
Студену має кров, і навіть ранком
Вона незадоволена, ні дати
Дарунка, ні пробачити не може;
Та, як наповняться канали крові
Іствами й винами, стає добріша
І від жерців, що постять. Я пожду —
Аж Марцій пообідає, і зм'якне,
Й моє прохання вислухає.
Брут Знаєш
До милості його найкращу путь
І не зіб'єшся з неї.
Мененій Хай же буде,
Що має бути. Скоро пересвідчусь
Про успіх свій!
(Виходить)
Коміній Коріолан нізащо
його не прийме.

Сіцініій Як! Не може бути!
Коміній Кажу тобі, він в золоті сидить,
А зір його палає, ніби хоче
Рим підпалити. Впав я на коліна,
Він мовив ледве чутно: "Встань!" — і жестом
Мене відправив геть; тоді послав
Мені письмову відповідь про те,
Що зробить, а чого зробить не може,
Бо вольскам клятву дав. Надії наші
Малі, хіба що мати і дружина —
Вони, я чув, збираються до нього
Піти з благанням пощадити Рим...
Тому ходім і попросім жінок
Тих благородних, щоб вони спішили.
Виходять.
СЦЕНА 2
Біля входу до табору вольсків під Римом.
На посту двоє вартових. До них підходить Мененій.
1-й вартовий Стій! Звідки ти і хто ти?
2-й вартовий Стій! Назад!
Мененій Ви службу несете прекрасно. Я —
Посол держави й, хочете чи ні,
Пройти я мушу до Коріолана.
1-й вартовий Ти звідки?
Мененій З Рима.
1-й вартовий Мусиш повернутись.
Нікого з римлян наш воєначальник
Не хоче знати.
2-й вартовий Скорше ти побачиш,
Як Рим горить, ніж матимеш розмову
З Коріоланом.
Мененій Друзі, та невже
Не чули ви, як ваш воєначальник
Розповідав про Рим і про своїх
Найближчих побратимів. Я — Мененій;

Моє ім'я до ваших вух торкалось.
1-й вартовий Назад! Перепусткою тут не буде
Твого найменння слава.
МененШ : . . Милі друзі,-
Мене ваш полководець любить. Я —
Ходяча книга подвигів його,
В якій читали люди про велику,
Хоч перебільшену, здається, славу;
По правді я хотів хвалити друзів,
Серед яких він — перший, але ж правда
Без помилок страждає часом. Отже,
Як м'яч, що котиться в долину легко,
Я перебільшував, йому хвалеби
Складаючи, я завжди додавав
Краплиночку брехні. Тому-то, друзі,
Повинні ви мене пустити.
1-й вартовий Бігме, хоч би стільки ж брехні ти нагородив на його честь, скільки натарабанив слів на свою честь, ти все одно не пройдеш. Навіть якби вважалося, що брехати — це така сама заслуга, як жити праведно. Кажу — назад!
МененШ Прошу, друзі, запам'ятайте, моє ім'я — Мененій. Я завжди був на боці вашого полководця.
2-й вартовий Ти складав про нього брехні, як сам тут зізнався, а я повинен під його началом говорити правду, тому й кажу— не пройдеш. Назад!
Мененій Скажи мені хоч би одне він пообідав? Я хочу з ним розмовляти тільки після того, як він пообідає.
1-й вартовий Ти римлянин, правда?
Мененій Так само, як твій полководець.
1-й вартовий Тоді ти повинен так само, як він, ненавидіти Рим. На що ви там сподіваєтесь? Ви прогнали свого найбільшого оборонця. Ви, догодивши темній юрбі, віддали ворогам власвяй щит. А тепер хочете зупинити його помсту. Чим? Голосінням ваших бабусь, молитовно складеними долонями ваших дочок чи безпорадним заступництвом такого здитинілого старигана, як ти?

Невже ти думаєш своїм кволим подихом загасити вогонь, який от-от охопить усе місто? Ні, сам себе дуриш, і надаремно, а тому йди додому й приготуйся до смерті. Ти засуджений до страти. Наш полководець поклявся нікого не щадити, не давати найменшого прощення, не замінювати вироку ріікому.

Мененій Дурню, якби твій начальник знав, що я тут, він би прийняв мене з пошаною.

1-й вартовий Балакай, мій начальник тебе зовсім не знає

Мененій Я маю на увазі вашого полководця.

1-й вартовий Моєму полководцеві начхати на тебе. Йди геть, кажу тобі, бо я випущу з тебе останні півпінти крові. Назад! Не все, що я тобі скажу,— назад!

Мененій Послухай, друже...

Входять Коріолан і Авфідій.

Коріолан Що тут за крик?

Мененій

(до 1-го вартового)

Ну, тепер, мій приятелю, я скажу про тебе слово. Ти побачиш, як мене поважають, ти будеш знати, що якомусь нікчемному вартовому не вдасться відгородити від мене мого сина Коріолана! Тепер подивись на нашу розмову збоку і вгадай, яка смерть тебе чекає: на шибениці чи, може, якась приємніша для глядача і жорстокіша для тебе. Дивися й зомлівай від здогадів, що тебе жде.

(До Коріолана)

Хай всемогутні богове годинами сидять і радяться, як зберегти твоє благоденство, хай люблять тебе не менше за твого старого батька Менення! О мій сину, мій дорогий сину! Ти готуєш вогонь для нас, та подивись на мої сльози, от вода, що погасить його. Мене ледве вблагали прийти до тебе, але я й сам знаю: ніхто, крім мене, не здатний випросити для Рима пощади. Мольби примусили мене вийти за наші ворота, і я благаю тебе пробачити Римові і твоїм співвітчизникам! Вони просять! Хай добрі боги пом'якшать і вгамують твій гнів, а рештки його хай кинуть на цього негідника, який, мов кам'яна брила, перегородив мені доро-

гу до тебе.
Коріолан Геть!
Менений Я? Геть?
Коріолан Дружина, мати, син — я їх не знаю!
Служу я іншим, хоч моя відомста
В моїх руках, та право пробачати —
У вольсків. Те, що нас колись єднало,
Я краще вб'ю невдячним забуттям,
Ніж покажу скорботою, наскільки
Були ми друзями. Знай, вуха в мене
Міцніше проти всіх благань твоїх
Зачинені, ніж ваші римські брами —
Проти моїх войовників. Одначе,
Оскільки друзями були ми, лист
Я написав тобі, збиравсь послати,
Візьми.
(Подає листа)
Ні слова більше. Йди додому!
Авфідію, із римлян всіх найбільше
Любив я цю людину, та, як бачиш...
Авфідій Стоїш ти твердо на своїм.
Коріолан та Авфідій виходять.
1-й вартовий Ну, найдостойніший, скажи, твоє ім'я Менений?
2-й вартовий Воно має велику силу! Ти знаєш дорогу додому?
1-й вартовий Ти чув, як нас вилаяли за те, що ми не про-
пустили таку знатну персону?
2-й вартовий Скажи, від чого я маю зомліти?
Менений Мені начхати на вас, на вашого полководця
й на цілий світ. А про таких нікчем, як ви, і думати не варт.
Хто вирішив померти від власних рук, той не боїться ката. Хай
ваш начальник робить свою чорну справу. А ви довго живіть,
і хай ваша нікчемність росте разом з вашими літами. Я скажу
вам те, що ви говорили мені: "Геть!"
(Виходить)
1-й вартовий Надзвичайний дід! На такого можна покластись!

2-й вартовий Ні, надзвичайний наш полководець. Він — ске-
ля, дуб-велетень, якого вітер не сколихне!
Виходять.
СЦЕНА 3
Коріоланів намет.
Входять Коріолан, Авфідій та інші.
Коріолан Ми Рим оточим завтра! Я хотів би,
Щоб ти, мій співучасник в полководстві,
Сенатові своєму доповів,
Що я дотримав слова.
Авфідій Тільки смерть
Ти їхню поважав; для просьби вуха
Позатикав, не допустив ні разу
Розмови пошепки із тими навіть,
Хто вірив ще тобі.
Коріолан Цей стариган,
Відісланий у Рим з розбитим серцем,
Любив мене, як батько: більше — він
Обожнював мене. Остання їхня
Надія — він. Його зустрів я грубо,
Підтвердив наші всі старі умови
В листі. Вони відкинуть їх, я знаю;
Заради нього — хай він сподівався,
Що більшого досягне,— я пішов
На поступки дрібні. Від цього часу
Я не прийматиму посольств державних,
Ні друзів.
За сценою гомін.
Що за крики? Знову будуть
Мене просити, щоб зламав я клятву
В ту мить, як я поклявся. Не зламаю!
Входять одягненї в жалобні шати Віргілія, Волумиія (вона веде за
руку малого Марція), Валерія і почет.
Іде жона моя й та славна форма,
В якій відкшталтувалась плоть моя,

Веде онука. Геть же, людський жалю,
Зв'язки й права природи, розпадіться!
Хай цнотою моя незламність буде!
Що за уклін! Ці очі голубині
Самих богів примусять поламати
Присягу. М'якну, тану, ніби я
З такої ж глини зліплений, як інші;
Он мати кланяється, мов Олімп
Честь віддає нужденній кротовині;
Синок мій дивиться з таким благанням,
Немов кричить сама природа: "Зжалься!.."
Та ні, хай вольски виорють простори,
Де Рим стояв колись, хай розтерзають
Весь край, ніколи я не буду слухать
Інстинкту, мов гуся! Триматись буду,
Як той, хто сам себе створив і жодних
Не знає родичів.
Віргілія Мій пане й мужу!
Коріолан Я в Римі інші очі мав.
Віргілія Страждання
Змінило нас, тому ти так говориш.
Коріолан Ганьба. Забув я роль, немов партач-
Актор. Мойого серця половино,
Пробач мені жорстокість, та, одначе,
Не говори: "Над римлянами зжалься!"
Цілунок довгий, як моє вигнання,
Солодкий, наче мста моя; донині
Я в чистоті цілунок твій прощальний
Беріг... Занадто я розговорився,
Найблагороднішу на світі матір
Не привітав.
(Стає навколішки)
Мої коліна, в землю
Позападайтесь, покажіть пошану,
Яку не воздає батькам ніколи

Звичайний син.
Волумнія О встань, благословенний!
Не на м'яку подушку, а на кремінь
Стаю навколішки перед тобою,
Вшановуючи так тебе, мій сину,
Як шанувати в цю хвилину батька
Повинні діти.
(Стає навколішки)
Коріолан Що це? На коліна
Стаєш переді мною, перед сином
Покараним?
(Піднімає її)
Хай камені безплідні
Підскочать до зірок! Хай гіллям кедрів
Шмагають грози палахтливе сонце,
Всі перепони ламлячи, щоб те
Збулося, що не може збутись!
Волумнія Ти —
Мій воїн. Я тебе створила. Знаєш
Цю жінку?
Коріолан Це Публіколи сестра,
Це римська зірка, чиста, як льодина,
Зі снігу найчистішого морозом
Сподіяна, що зблискує на храмі
Діани,— це Валерія.
Волумнія А це
Твоя мала подоба, що, можливо,
Колись тобі ще буде рівня.
Коріолан Хлопче,
Хай з дозволу Юпітера наповнить
Бог воїнів шляхетністю твій дух,
Щоб зганьблення не відав ти і в битвах
Стояв, як той маяк, що всіх рятує,
Хто в люту бурю зір на нього зводить!
Волумнія Стань на коліна!

Коріолан Ти сміливець, синку!
Волумнія Твоя дружина, він, ця жінка, я,-
Ми всі прийшли тебе просити.
Коріолан Годі!
Замовкни, прошу. А якщо і далі
Проситимеш, то пам'ятай, від клятви
Не відступлю і для твоїх благань;
Не розпущу я армії своєї,
З ремісниками римськими ніколи
Не примирюсь. Не говори мені,
Що я поводжусь не по-людськи, гніву
Мого не намагайся вгамувати
Чи тлумити мою жагу відомсти
Студеною розважливістю.
Волумнія Досить!
Сказав ти; не поступишся нічим,-
І вже в проханні нашому відмовив;
Про що ж ми говоритимем? Одначе
Попросимо, щоб, як відмовиш, пляма
Жорстокості на тебе впала. Слухай!
Коріолан Авфідію! Всі вольски, підійдіть —
Від вас я таємниць не маю. Отже,
Прохання ваші?
(Сідає)
Волумнія А хіба наш вигляд,
Наш одяг не розказує, як тяжко
Без тебе нам жилось? Хіба на світі
Є нещасливіші за нас жінки?
Твій погляд, від якого наші очі
Повинні щастям сяяти, а душі —
Повинні веселитись, нас примусив
Ридати й трепетати від страху!
Ти змусив рідну матір, жінку, сина
Дивитися, як син, і муж, і батько
Свою вітчизну роздирає. Ворог

За тебе кращий. Ти в нас відібрав
Навіть молитву до богів — єдину
Розраду нашу. Та хіба можливо
Молитись одночасно за вітчизну —
І за твою, мій сину, перемогу?
А честь велить і це, і те робити!
Або втрачаємо вітчизну-матір,
Або — тебе, у нашій батьківщині
Найбільшу втіху. Мусимо програти,
Хоч би лише від нашої мольби
Залежала майбутня перемога;
Бо ти або як зрадник батьківщини
По Римі пройдеш, в ланцюги закутий,
Або з тріумфом по руїнах міста
Прикрашений вінком лавровим пройдеш,-
За те, що кров дружини і дитяти
Свого пролив! А щодо мене, сину,
Я не збираюся чекати долі,
Яка війною визначиться згодом;
Коли тебе переконать не зможу,
Щоб виявив ти для обох сторін
Великодушність благородну й згуби
Не прагнув для одної з них, тоді
Тобі, мій сину, доведеться перше,
Ніж нападати на свою вітчизну,
Катівською ногою наступити
На лоно матері, що привела
Тебе на світ!
ВіргШя Наступиш ти й на мене,
Бо я оце дитятко народила,
Щоб зберегти твоє ім'я в нащадках
Навік!
Хлопчик Але мене він не розтопче,
Бо я втечу, а потім буду битись,
Як виросту.

Коріолан Той, хто не хоче стати
Ласкавим, не дивись в лице дитяти!
Засидівся я з вами.
(Встає)
Волумнія Ні, не йди!
Якби пропонувала наша просьба
Спасати римлян і вбивати вольсків,
Яким слугуєш, міг би ти сказати,
Що хочемо тобі ганьби. Але
Молитва наша просить миру! Вольски
Хай скажуть: "Ми явили милосердя!",
А римляни: "Ми прагнемо його!"
І хай обидві сторони вітають
Тебе: "О будь благословенний, мужу,
За те, що мир нам дав!" Ти знаєш добре —
Кінець війни непевний, та напевно,
Як завоюєш Рим, у нагороду
Ти матимеш ім'я, в віках прокляте;
В літописах напишуть: "Благородний
Був чоловік, але останнім вчинком
Затаврував себе, вітчизну зрадив
І залишився в пам'яті нащадків
Як руйнівник свойого краю!" Сину,
Вважав ти знаком честі милосердя,
Яке боги являють, світ громами
Стрясаючи, та блискавку стрілою
Вганяючи лиш у старого дуба,
Щоб шкоди не завдати! Ти мовчиш?!
Невже це так шляхетно — пам'ятати
Образи? Дочко, говори, ти бачиш,
Байдужий він до сліз твоїх! Дитино,
Озвись! Твоя невинність може більше
Розчулити, ніж докази! На світі
Ніхто так матері своїй, як він,
Не зобов'язаний! Та дозволяє

Мені, немовби я закута в диби,
Без відповіді з ним вести розмову.
Ти матір не любив ніколи, сину,
Вона ж тебе, немов нещасна квочка
З одним курчам, водила й доглядала,
Ростила для боїв, твоєї слави
Жадаючи. Скажи мені, нарешті,
Що ця мольба моя несправедлива,
І прожени мене! Та все ж подумай,-
Ти будеш проклятий за те богами,
Що в послушенстві матері відмовив,
Зламав синівську честь. Він одвернувся!
Всі на коліна! Ставши на коліна,
Ми засоромимо його. Пасує
Коріолану гордість, а не жаль,
Не співчуття. Ставайте ж на коліна
Востаннє. Ми повернемось до Рима
І вмрем, як інші люди. Подивись!
Не відає цей хлопчик, що він просить,
Але стоїть навколішки і зводить
До тебе рученята, як і ми!
Вставайте! Йдім! Цей чоловік нікчемний
Прийшов на світ від вольски, не від мене,
Його дружина в Коріолах, схоже
На нього це хлоп'ятко випадково;
Ну, проганяй же нас! Я занімію,
Але, як полум'я охопить Рим,
Я знов заговорю.
Коріолан
(бере її за руку)
О мамо, мамо!
Що ти зробила? Небо відчинилось,
Боги зглядаються на небувалу
На світі сцену і сміються, мамо!
Ти здобула для Рима перемогу,

Але накликала біду на сина,
Загрозу, мабуть, смертну! Та нехай!
Авфідію, оскільки я не можу
Як слід провадити війни цієї,
Я підпишу негайно мир. Мій друже,
Якби ти на моєму місці був,
Скажи, чи матері ти поступився б,
Чи ні?
Авфідій Я був зворушений так само.
Коріолан Клянусь, що був! Повір, не так-то легко
Примусити мої зіниці жалем
Заволоктися... На яких умовах
Мир підписати, ти мені порадиш.
Я в Рим не повернусь, піду я з вами
До Коріол; прохаю, будь за мене
В цій справі. О моя дружино! Мамо!
Авфідій
(убік)
Я рад, що честь і жалощі в тобі
Зіткнулися! Свою померлу славу
Цим воскрешу!
Коріолан
(до жінок)
Не йдіть, не поспішайте!
Ми вип'ємо вина, й понесете ви
Письмове свідчення, а не слова,
Про мир, який збираємось укласти.
Ходім, жінки! На вашу честь потрібно
Храм збудувати — всі мечі та списи
Італії й союзників її
Не змусили б мене до цього миру!
Виходять.
СЦЕНА 4
Рим. Вулиця недалеко від воріт.
Входять Мененій і Сіціній.

Жененій Ти бачиш он той виступ Капітолію, той
наріжний камінь?
Сіцініій Бачу, ну то й що?
Мененій Якби ти міг зрушити його мізинцем, була б
якась надія, що римлянки, зокрема Коріоланова мати, впросять
його пощадити нас. Але надії нема. Ми приречені й тільки ждем,
коли нам переріжуть горло.
Сіцініій Невже за короткий час може так змінитися
людина?
Мененій Є різниця між гусеницею й метеликом, хоч ко-
лись метелик був гусінню. Марцій обернувся в дракона, хоч був
людиною, він має крила і тепер не мусить повзати.
Сіцініій Він так ніжно любив свою матір.
Мененій І мене теж. Але він її так пам'ятає, як восьми-
літній огир — свою матір. Стиглий виноград кисне від виразу
його обличчя. Він іде, як машина, і земля дрижить під його сто-
пами. Він може пробити панцер своїм поглядом, а голос він має,
як похоронний дзвін, і кожне слово його —як удар грому. Він
возсідає на троні, як статуя Александра. Не встигне він наказа-
ти, як наказ уже виконано, йому не бракує нічого, щоб бути бо-
гом, крім вічності й престолу на небесах.
Сіцініій І ще милосердя, якщо ти все правдиво змалював.
Мененій Я описав його характер. Побачиш, яке милосер-
дя його мати принесе від нього. Він щедрий на милосердя, як
тигр на молоко, і в цьому незабаром переконається наше нещас-
не місто. І все це через вас!
Сіцініій Хай зглянуться боги на нас!
Мененій Ні, цього ми не діждемось. Коли ми його вига-
няли, то зневажили їх. І вони не жалітимуть нас, коли він по-
вернеться, щоб скрутити нам в'язи.
Входить гонець.
Гонець Тікай! Рятуй своє життя, ховайся,
Бо там твого товариша-трибуна
Плебеї б'ють; вони заприсяглися,
Якщо жінки не випросять пощади,

Роздерти на шматки його.
Входить 2-й гонець.
Сіцініій Новини!
2-й гонець Новини добрі! Вже знімають табір!
Перемогли жінки! Відходить Марцій!
Не знав щасливішої днини Рим
И тоді, коли від нього відступав
Тарквініій!
Сіцініій Правда? Точно?
2-й гонець Так, достоту,
Як те, що в сонці є вогонь. А де ти
Ховався, що не відаєш нічого?
Під арками мостів потік бурхливий
Так не летить, як радісний народ
Під арками воріт біжить назустріч
Жінкам! Увага! Слухай!
Чути звуки сурем, гобоїв, гуркіт барабанів, оклики народу.
Це тромбони,
Кімвали, флейти, сурми, цитри, крики
Щасливих римлян, бубни гуркітливі
Примусили затанцювати сонце!
Ну, слухай же!
Мененій Новини дуже добрі!
Піду і я жінок зустріну. Варта
Волумнія всього патриціанства,
Всіх консулів, сенаторів у Римі
І всіх трибунів моря і землі;
Та ви сьогодні добре помолились,
Хоч я за тисяч сто горлянок ваших
Гроша б не дав щербатого. Послухай!
Вони радіють!
Знову чути вигуки.
Сіцініій Хай тебе боги
Благословлять за новину чудову!

Прийми й від мене вдячність!
2-й гонець Всі ми маєм
За що богам подяку щиру скласти!
Сіціній Вони вже близько?
2-й гонець Входять у ворота.
Сіціній Зустріньмо їх, радіймо разом з ними!
Входять Волумнія, В і р г і л і я та Валерія в супроводі сенаторів, патриціїв, народу.
1-й сенатор О рятівниці Рима! Поскликайте
Всі триби! Вознесіть хвалу богам!
Запалюйте святі вогні! Дорогу
Перед жінками квітами встеляйте!
Хай крик, що вигнав Марція, потоне
У привітаннях матері його!
Гукайте всі: "Привіт жінкам достойним!"
Всі Привіт жінкам достойним!
Фанфари й барабани.
Всі виходять.
СЦЕНА 5
Коріоли. Площа.
Входить Тулл Авфідій з почтом.
Авфідій Йдіть у сенат, скажіть — я повернувся.
Отцям держави й міста передайте
Цього листа. Хай прочитають разом
І тут зберуться. Вголос і прилюдно
Підтверджу все, що на письмі стоїть.
Я звинувачую того, хто в місто
Вступає із військами й має намір
Виправдуватися перед народом!
Почет виходить. Входять три або чотири змовники, прихильники Авфідія.
Вітаю вас!
1-й змовник Як ти живеш, наш вождю?
Авфідій Як той, хто милостинею своєю
Отруєний і власним милосердям

Забитий.
2-й змовник Повелителю шляхетний!
Якщо твій план, до здійснення якого
Ти запросив нас, досі не змінився,
То ми тебе врятуєм від загрози
Великої.
Авфідій Не знаю. Ми повинні
Робити так, як вирішить народ.
3-й змовник Народ вагатись буде. Суперечка
Почнеться — хто з вас перший, а падіння
Котрогось одного дасть перевагу
Котромусь іншому.
Авфідій Так. Я це знаю.
Підстави, щоб удар ми завдали,
Вже викладені. Я його підняв,
Привів, за нього поручився честю,
А він, піднявшись, лестощів росою
Свій новий сад полив, переманив
Товаришів моїх і навіть вдачу
Свою незламну, грубу, непокірну
Перекував для цього.
3-й змовник Сам себе
Він висував у консули, одначе
Посади не здобув через пихатість,
Він кланятись не вмів...
Авфідій його за те
Прогнали, й він прийшов до мого дому,
Підставив горло під мій ніж, а я
З ним полководство поділив, дозволив
Для виконання задумів його
Моїх найкращих воїнів узяти;
Я особисто всі його накази
Виконував, надіючись на славу,
Яку, нарешті, він собі забрав;
Я хибними діяннями своїми

Пишався навіть, доки не збагнув,
Що він мене за друга не вважає,
А тільки за слугу, що я повинен,
Як найманець, просити в нього ласки.
1-й змовник Так і було, мій пане. Дивувалось
З цього і військо. А коли, нарешті,
Він мало Рим не взяв і ми чекали,
Залиті кров'ю, не лише на славу,
Але й на здобич...
Авфідій От за це на нього
Я нападу! За пару крапелинок
Жіночих сліз брехливих він продав
Кров і труди великого походу!
Тому хай він умре! Його падінням
Відродиться мій дух! Але, увага...
Звуки барабанів і сурем, вигуки народу.
3-й змовник Ти в рідне місто в'їхав, як гонець,
Тебе ніхто не вийшов привітати,
А він в'їжджає, як владар. Повітря
Від крику розкололося.
2-й змовник Там дурні,
Чиїх дітей він повбивав, горлянки
Нікчемні роздирають, щоб хвалою
Осяяти його.
3-й змовник Лови хвилину!
Допоки він не розтулив ще рота
І на свій бік народу не схилив!
Торкни його мечем, а ми тій зброї
Поможемо. А вже коли впаде він —
Всі докази і труп його поглине
Твоя правдива оповідь.
Авфідій Ні слова!
Ідуть сенатори.
Входять сенатори.
Сенатори Вітаєм щиро

Із прибуттям!
Авфідій Цього не заслужив я.
Господарі! А ви моє послання
Уважно прочитали?
Сенатори Прочитали.
1-й сенатор І дуже прикро нам. Я так гадаю,
Йому пробачить можна попередні
Діла,— та як він міг війну скінчити
Там, де почати мав? І всі прибутки
Військ наших загубити? Не вернувши
Затрат держави, підписати мир
Із ворогом, що був уже розбитий?
Цьому пробачення нема!
Авфідій Ви скоро
Почуєте його!
Входить Коріолан. Барабани, знамена, юрби народу.
Коріолан Вітаю вас,
Господарі! Ваш воїн повернувся,
Заражений любов'ю до вітчизни
Не більше, як тоді, коли відходив.
Живу я під началом вашим славним
Тепер, як і тоді. Доповідаю:
Успішним був похід. Кривавим шляхом
Я армію привів до римських брам;
Привезено з війни велику здобич,
Яка переважає, мабуть, втричі
Затрати на похід. Ми підписали
Для Анціума славний, а для Рима
Ганебний договір. От він зі мною;
Тут підписи патриціїв, печаті
Державні, та й усе, про що ми разом
Домовилися.
Авфідій Прошу, не читайте!
Господарі, ви зрадникові просто
Скажіть, що він всю дану вами владу

На зло велике витратив!
Коріолан Я зрадник?
Авфідій Ти зрадник, Марцію!
Коріолан Як? Зрадник — Марцій?
Авфідій Ти, Каю Марцію! Невже гадаєш,
Що я назву тебе Коріоланом,
Ім'ям, яке ти вкрав у Коріолах?!
Господарі, отці держави, зрадив
Цей чоловік. Він відступив за кілька
Солоних крапель ваше місто Рим,-
Ви чуєте, кажу я, ваше місто,-
Своїй дружині й матері, порвавши
Свою присягу й волю, як шнурочок
З гнилого шовку; він не скликав ради
Військової; він нашу перемогу
Проплакав і прохлипав, розревівшись
Від сліз своєї ненечки; мужі
І хлопці молоді почервоніли,
На все те дивлячись!
Коріолан Ти чуєш, Марсе!
Авфідій Плаксивий хлопчику, взиваєш бога?!
Коріолан Що?
Авфідій Те, що я сказав!
Коріолан Брехуне підлий!
Мовчи! Розтріскується серце в мене
Від слів твоїх! Я хлопчик? Ах ти, рабе!
Даруйте цю несамохітню лайку,
Отці шановні! Суд ваш покарає
Собаку за брехню. І власна пам'ять
Оцього пса, що носить на собі
Сліди моїх ударів і до смерті
Носитиме, поможе простромити
Його брехню!
1-й сенатор Та змовкніть ви обидва!
Коріолан Рубайте, вольски, на шматки мене,

Зігніть, мужі, свої мечі об мене!
Я — хлопчик? Ну, стривай, брехливий псе!
Якщо ви правду пишете в анналах
Своїх, то там записано, що я,
Мов той орел в лякливій голуб'ятні,
Розтельбушив один у Коріолах
Десятки вольсків! Я зробив це, хлопчик!
Авфідій Батьки! Ви дозволяєте, щоб він
Базікав про свою сліпу фортуну,
Про ваше зганьблення і страмовище,
Хвалько цей нечестивий!
Змовники Хай він згине!
Городяни Рвіть на шматки його! Негайно! Помсти!
Він сина вбив мого! Мою дочку!
Він Марка, небожа мого, забив!
Мойого батька!
2-й сенатор Тихо! Спам'ятайтесь!
Це благородний чоловік. Півсвіту
Покрито славою його! Потрібно
Розглянути його вину останню
В суді. Авфідію, спинись! Не збурюй
Народу!
Коріолан О, хотів би я, щоб десять
Авфідіїв, чи й більше, чи й усі
Посполу родичі його покуштували
Мого меча!
Авфідій Негіднику нахабний!
Змовники Убити! Вбити! Вбити! Вбити! Вбити!
Змовники вихоплюють мечі і вбивають Марція. Він падає. Авфідій стає ногою
на труп.
Сенатори Що робите? Спиніться! Годі! Годі!
Та що це ви?
Авфідій Сенатори шляхетні!
Послухайте!

1-й сенатор О Тулле, що зробив ти?
2-й сенатор Ти припустився вчинку, над яким
Хоробрість плаче.
3-й сенатор Не ставай на нього!
Мовчіть! Мечі до піхов!
Авфідій О батьки!
Як ви дізнаєтесь,— я, захлинувшись
Ненавистю, не встиг вам розказати
Про небезпеку, що в його житті
Чаїлася,— зрадієте, напевно,
Що сталось так. Ви можете мене
Заслухати в сенаті. Доведу,
Що я слуга ваш відданий і вірний,
А ні — тоді прийму найтяжчу кару!
1-й сенатор Потрібно віднести це тіло звідси
І з гідністю оплакати його.
Хай ставляться глашатаї до нього
Як до найблагородніших останків
З усіх, що в Коріолах будь-коли
Поховані.
2-й сенатор Його нетерпеливість
Авфідія оправдує частково.
Хто відає — такий кінець, можливо,
На краще.
Авфідій Вже минулася ненависть.
Я вбитий горем. Хай зі мною разом
Його піднімуть воїни найкращі.
Жалобний марш заграйте, барабани!
Сталеві списи, вістря опустіть
Додолу! І, хоч досі в Коріолах
Батьки, і вдови, й діти, через нього
Осиротілі, плачуть,— ми повинні
Віддати честь шляхетній цій людині!
Допоможіть!
Виходять, несучи тіло Коріолана, чути похоронний марш.

Примітки

Трагедія була вперше надрукована in folio 1623 р. Е. К. Чемберс відносить п'єсу до 1607-1608 рр. Точних відомостей про час її написання не збереглось. Датування грунтується на аналізі стилю і метричної системи п'єси. Приводом до її написання могли бути народні заворушення, що спалахнули у травні 1607 р. в графстві Нортгемптон. Джерело фабули трагедії — біографія Коріолана в "Порівняльних життєписах" Плутарха.

П'єса завершує "римську трилогію" Шекспіра ("Юлій Цезар", "Антоній і Клеопатра", "Коріолан"). Крім спільності сюжетного джерела, часу й місця дії, ці твори об'єднує особлива соціологічна напруженість провідного конфлікту. Героя римських трагедій завжди зображено в його численних суспільних зв'язках, проблема самореалізації для нього неминуче пов'язана з активною оцінкою існуючої суспільної структури. У боротьбі з утверджуваним "принципом цезаризму" зазнає трагічної поразки Брут, віднайти втрачену цілісність в умовах ворожої йому дійсності Риму часів Октавія намагається Антоній, гине Коріолан, вступивши у нерозв'язний конфлікт з Римською державою. При цілковитій внутрішній неповторності кожна з римських трагедій варіює схожу сюжетну колізію: особистість і неадекватне їй суспільство. Об'єднує п'єси єдине відчуття поступального руху часу, відрізняє — різне співвідношення особистого і суспільного в провідному конфлікті трагедій. [681]

Для Друта, протагоніста "Юлія Цезаря"-, який іще не втратив внутрішньої цілісності, .суспільне і є особисте. В "Аит.онії і Клеопатрі" єдність розпадається, особиста j .суспільна сфери :буттл героя вступають у складну, а часом і антагоністичну взаємодію. У "Каріолані", здавалося б, Шекепір знову звертається до досвіду першої римської трагедії. Для Коріолапа, як і для Бр'ута, єдино можлива форма активності — дія в ім'я Риму, його кредо — воїнська доблесть, яку герой сприймає і як пристрасть, і як обов'язок римлянина. Проте єдність ця позірна: у ній відсутній той критерій суспільного блага, яким керувався у

своїх діях Брут. Усі свої героїчні діяння Кай Марцій вершить власне не в ім'я Риму, а заради дотримання абстрактного кодексу воїнської честі й слави. Суспільне втрачає для героя —самоцішисть, поглинається особистим, індивідуальним.

Трагічна помилка Коріолана полягає в тому, що він сам цього не усвідомлює. Герой переконаний, що саме він є носієм справжньої римської доблесті, адже всі його подвиги здійснені безкорисливо. Героя не приваблюють пі влада (Коріо-лан аж ніяк не прагне стати консулом), ні багата здобич (герой відмовляється від запропонованих Коміиієм скарбів). Кай Марцій справді зовсім не здатний па розрахунок, лицемірство. Він цілком щиро вірить, що краща нагорода для нього рани, які він дістав у битвах в ім'я Риму. Не сумнівається Коріолан і в тому, що сенс його існування в служінні суспільству. Поведінка римлян, які прирікають Коріолана на вигнання, сприймається героєм насамперед як зрада, заперетошя етики доблесті, що становить саму суть його світосприйняття. Зіткнення з реальністю призводить Коріолапа, як і інших гереїв Шекспірових трагедій, до всеосяжної кризи усталеної системи світосприйняття, а згодом до вибуху пристрасті-обурення. Проте, сценічний шлях Отелло, короля Ліра завершувався здобуттям нового знання про світ. Драматична функція образу Коріолана трохи інша.

Герой протягом усієї дії існує в обмеженому просторі своїіх власних уявлень. Моральний максималізм, сконцентрованість персонажа на самому собі виключають для нього можливість іоб^єктивного пізнання навколишнього світу. Коріолан з самото початку розвитку конфлікту армречений на самотність. Між ним і його оточенням немає і не .може бути взаєморозуміння. Менеиій і Коміцій радять протагоністу відмовитися від своїх переконань, сприймаючи їх як негативні риси характеру. Ворожий Коріоланова ніарод Риму. ^Навіть мати Кая Марція Волумнія, найближча з усіх до хероя, н,е .завжди ^схвалює його ригоризм. Для неї, як і для Коріолана, синова "лава дорожча за життя. Зневажає горда патриціанка і римський плебс. Героїня-плоть від плоті .патріціапського Риму. У своїх діях Волумдія керується

не .абстрактними умовиводами, а тверезим розрахунком. Вона не відкидає матеріальних іЗиаків слави, умовляючи Коріолана стати консулом. Певна Волумлія і того, ,шо :саме /Коріолан зможе приборкати чернь, врятувати міс/то від впливу —трибуни в. Ті любов до Риму соціально (конкретна. Саме в цьому образі традиційна лая-риціанська доблесть знаходить найпослідовніше втілення.

Плуха,рх пояснював вади іКоріол-ана лрорахунками у його вихованні, а достоїнства— мого власною природою. Сшавяевий вродженої величі ш протагоніст Шек-сніра. Образ Коріолана немовби виліплений драматургом за законами античного [682] мистецтва, його постать вражає суворою монументальністю І монолітністю. Неначе бог війни Марс, з'являється звитяжний Коріолан перед глядачем у батальних сценах. На його обличчі кров ворогів, у руках меч — незмінний атрибут героя. Війна — найбільш адекватна сфера самовияву індивідуальності Коріолана.

Буття Коріолана-воїна позбавлене внутрішньої конфліктності. Проте, тільки-но протагоніст виходить за. рамки епічної ситуації, гармонія одразу ж щезає.. Виникає відчуття невідповідності героя тим подіям" що відбуваються навколо нього, і ця невідповідність, часом набирає навіть гротескного, характеру. Протагоніст раз у раз мусить діяти, всупереч своїм прагненням. Проти власної волі Коріолан згоджується стати консулом, покірний волі Волумнії з'являється перед римськими плебеями в сцені суду тощо. Цікава в цьому плані сцена бесіди Коріолана і виборців. Згідно з. давньою традицією герой повинен просити голосу громадян, показуючи їм шрами,, одержані, ним у битвах за Рим. Ця ситуація неприйнятна для Коріолана, суперечить його етичному кодексу. Герой намагається, зняти суперечність, позбавивши сцену виборів серйозності. Епізод набуває характеру "театру в театрі".

Сцени "обрання, на престол" часто вирішувалися Шекспіром саме в цьому ключі (напр., відповідна сцена в "Річарді III"). Проте завжди протагоніст, який інсценував своє обрання,, прагнув надати події рис вірогідності. Коріолан, навпаки, своєю поведінкою всяку видимість

правди руйнує. Він сміється з плебеїв, прагнучи якомога гірше виконати свою роль. Дії Річарда III. були спрямовані назовні — на народ, який герой хотів підкорити своїй волі. Римський патрицій не прагне цього, його мета — виключити будь-яку можливість взаємодії, не вийти за межі раз і назавжди ним самим обраного амплуа. Усвідомлене акторство героя вступає у конфлікт з акторством неусвідомленим, породжуючи ефект гротеску.

Цей прийом неодноразово використовувався драматургом у пізніх трагедіях. "Маска безумства" допомагала Гамлету спостерігати складну суперечливість людської природи. З виконання "ролі монарха" починався шлях короля Ліра до Людини. Та все ж для цих героїв "маска" була тільки проміжною ланкою в їхній еволюції. Найближчий до Коріолана в цьому плані образ Юлія Цезаря, який намагався підкорити свою природу прийнятій ним "масці" несхитного правителя, що стоїть вище звичайним людських пристрастей. Римський, диктатор, однак, не ставав трагічним героєм.. Підкреслено звичайна, "усереднена" природа персонажа перешкоджала йому виконати обрану роль. Справжньої величі образ Цезаря досягав лише в сцені загибелі.

Природна непересічність Коріолана виводить героя на інший рівень. Процес формування особистості протагоніста винесена за межі сценічного часу. З реплік Волумнії глядач дізнається, що Кай Марцій з дитинства був вихований в ім'я слави й воїнської доблесті. А на сцені Коріолан з'являється як герой, чий вибір давно зроблений. З усією пристрасністю, притаманною його натурі, патрицій домагається цілковитої відповідності створеному ним ідеалу. Цьому сприяють і такі риси його характеру, як мужність, рішучість, безкомпромісність. "Його реакція на всі події негайна,, в ній немає нічого несподіваного,, вона відповідає [683] тій програмі, якої потрібно дотримуватися, щоб плекати й збільшувати головне, неоціненне його достоїнство — його честь, його славу" (Ю. Гінзбург).

Твердість Коріолана подібна до статичності. Герой неначе живе поза конкретним часом і простором. Рим, в ім'я якого Коріолан звершує свої

героїчні діяння,— не що інше, як гіперболізоване втілення особистої доблесті героя. Коріолан неспроможний вийти за межі того кола, центром якого він зробив ідеал самого себе. У Плутарха єдиним проханням Кая Марція після битви при Коріолах було дати свободу вольскові, який колись виявив герою гостинність. Шекспір зберігає цей епізод. Однак його Коріолан забуває ім'я вольска, і шляхетний порив патриція ні до чого не приводить. Дійсна реальність стикається із світом абстрактної доблесті, створеним честолюбною уявою Коріолана, лише в батальних епізодах. Поза цією сферою існування героя позбавлене сенсу. Коріолана по суті вигнано з Риму задовго до рішення римських плебеїв. Розрив із суспільством спричинений самим світосприйняттям героя. Заперечуючи Римську державу як невідповідну ідеалу, Коріолан усе ж таки не може уникнути її впливу на свою особисту долю.

Конфлікт патриція Коріолана з плебсом визначає сюжетний розвиток дії п'єси. Тема народу звучала уже в "Юлії Цезарі", першій римській трагедії Шек-спіра. Проте саме в "Коріолані" народові, його характеристиці приділено особливу увагу. Знайомство глядача з римським плебсом починається вже у першій сцені трагедії, де показано народний бунт проти влади патриціїв. Епізод напружено драматичний. Фарсові мотиви, що нерідко зустрічаються в шекспірівських народних сценах, тут зовсім відсутні. Народ охоплений відчаєм: "Вони морять нас голодом, а їхні житниці переповнені зерном; вони видають укази проти лихварів на користь лихварям..." У цій та інших репліках героїв чути відлуння минулих повстань: Джека Кеда, Уота Тайлера, бунту 1607 року. Деякі дослідники схильні бачити в них і передвістя прийдешніх соціальних потрясінь, що завершилися Англійською буржуазною революцією XVII ст.

Натовп городян представлений у трагедії не як безлика маса, охоплена лише поривом до руйнування. Стихійно-заперечне начало часто пов'язане в діях героїв з. морально-оціночним. Серед хору голосів вирізняються репліки 1-го і 2-го городян. Перший із них, до речі, найбільш знедолений, сповнений лютої ненависті до патриціїв і насамперед до Кая Марція. Другий — стриманіший і розважливіший.

Пам'ятаючи про воєнні заслуги Коріолана перед Римом, він намагається пом'якшити гнів співгромадян. Індивідуалізація, що намітилася тут, зберігається і в сцені на форумі (II, 3), в якій саме другий городянин одразу ж зверне увагу співгромадян на презирливо-зухвале ставлення майбутнього консула до виборців. А перший із героїв, який недавно гнівно проклинав Кая Марція, так само палко захищатиме переможця вольсків. Неофіційна мудрість народу зіткнеться в цій сцені з його ж наївною довірливістю.

. Нерідко висловлювана думка про стихійну непостійність і нерозумність народу в трагедії спростовується цілою низкою сценічних епізодів. Народ поза сферою впливу на нього трибунів чи патриціїв здатний цілком тверезо оцінити все, що відбувається. Справедливі безсторонні судження про Коріолана двох служителів у Капітолії (II, 2). Передбачають майбутній конфлікт вигнанця патриція .та [684] Авфідія слуги вождя вольсків. Навіть у напівгротескній сцені виборів консула римський плебс послідовний у своїй мінливості. Ним рухає інстинктивне праг-1 нення захистити свої інтереси. В Коріолані народ охоче визнав би вождя: "Якби він шанував народ, не було б достойнішого за нього". Римські плебеї вгадують у протагоністові нездійснені задатки натури справді епічного героя. Доблесний воїн, щирий і чесний Коріолан, здавалося б, самою природою призначений на роль захисника інтересів народу. Проте, виходячи з природних уявлень, колективний герой трагедії не враховує неприродну суть класового римського суспільства. Наївно ігнорує антагоністичні суспільні протиріччя і Коріолан, вимагаючи від співгромадян суворого виконання законів римської доблесті. Розбіжність долі народу і долі героя, засвідчуючи руйнування суспільних зв'язків між людьми, ще більше посилює трагічну напруженість конфлікту п'єси. "Трагічне в "Коріолані" визначається непримиренністю антагонізмів, породжуваних розчленуванням людства на стани і класи, на юрбу й індивідів" (О. Анікст).

Знехтуваний Коріоланом народ обирає своїми вождями Брута і Сіцінія. Не наділені яскравою індивідуальністю трибуни — насамперед політики, які намагаються зберегти свою владу в боротьбі з патриціями.

Брут і Сіціній старанно виконують свої обов'язки. Проте їхнє ставлення до виборців сповнене презирства. Римський плебс для трибунів усього-на-всього тільки непослідовна у своїх вимогах безлика маса. Мінливість настроїв юрби, зумовлену ваганнями народу, вміло розпалюють Брут і Сіціній, які прагнуть утвердити свою владу в Римі. І народ інстинктивно відчуває це. Коли вольски на чолі з Коріоланом беруть в облогу Рим, охоплені страхом жителі міста почувають себе обдуреними трибунами.

Шекспір аж ніяк не ідеалізує народ. Драматург показує і його боягузтво, і відсутність патріотизму в час суворого випробування. Багато філіппік Коріолана, спрямованих проти римських плебеїв, дійсно справедливі. Проте в цьому не лише провина народу, а і його трагедія. Доля народна ніде у Шекспіра не виростала в таку животрепетну проблему, як у "Коріолані".

Причина трагічного становища римського плебсу — неблагополуччя, що охопило всю суспільну структуру. Образ "органічного" Риму зберігся, за словами К. Маркса, лише в "пошлій байці Менені я Агріппи" (Маркс К-, Енгельс Ф. Твори.— Т. 23.— С. 346), Уподібнюючи суспільство людському тілу, Мененій наводить добре знайомі сучасникам Шекспіра міркування про органічну взаємозалежність усього сущого в світі. Варто порушити хоч одну ланку в єдиному ланцюгу буття, щоб запанував хаос. Ця концепція була надзвичайно популярна в добу Відродження, неодноразово використовував її і сам Шекспір (промова Улісса в "Троїлі й Кресс іді", архієпископа Кентерберійського в "Генріхові V"). У "Коріолані", однак, міркування про гармонію всього сущого зведено до рівня гротеску.

Римська держава давно втратила навіть видимість єдності. Патриції і трибуни борються за владу. Народ, то запалюючись ненавистю до своїх гнобителів, то остигаючи, марно намагається захистити свої інтереси. Доля народу, його благо байдужі і патриціям, і трибунам. Римське суспільство, яке роздирають антагоністичні протиріччя, не тільки антигуманне, а й агресивне щодо людської [685] особистості, яка в свою

чергу винна в існуючому розладі. Це переконливо демонструє доля протагоніста.

Відкидаючи римське суспільство як недостойне ідеалу, Коріолан намагається вийти за межі всіх суспільних і особистих зв'язків, протиставити загальному розкладу своє гіпертрофоване "Я". Герой не тільки кидає Рим, а й очолює похід вольсків протії міста, яке насмілилось образити його. Він непохитний, нічиї прохання не зворушують Кая Марція. Здавалося б, Коріолану справді вдалося зректись усіх пут, що зв'язували його з ворожим Римом. Проте трагізм ситуації полягає в тому, що саме тепер герой опиняється в полоні відкинутих ним уявлень. Соціальна природа антагоністичного класового суспільства неминуче передбачає граничну відособленість особистості, розрив її суспільних 'зв'язків. Прагнення утвердити себе як неповторну людську особистість перетворюється в цих умовах на антигромадський індивідуалізм.

Протагоніст уперше опиняється перед проблемою вибору. Наступний можливий крок — це вихід за межі всіх суспільних і природних зв'язків між людьми. Одначе проти цього повстає сама людська природа героя. Не маючи сили опиратися почуттю жалю, викликаного словами матері, Коріолан уперше відступає від свого абстрактного кодексу честі. Те, що герой сприймає як свою ганьбу,— є найбільшим тріумфом людяності. Нікому не дано відкинути узи, що єднають людей. Загибель Коріолана — це заперечення концепції індивідуалістичної самодіяльної особистості. Від омани до трагічного прозріння, а потім до загибелі-спокути — такий шлях героя трагедії.

Соціальна виразність трагедії зумовила її театральну історію. Сценічні трактування п'єси майже завжди можна співвіднести з тими історичними умовами, в яких здійснювалась постановка трагедії. У XVIII ст., наприклад, "Коріолан" сприймався англійськими глядачами крізь призму боротьби зі спробами дворянської реставрації в країні. Багато видатних англійських режисерів і акторів зверталось до цієї трагедії: Д. Гаррік, Г. Ірвінг, Ф. Бенсон та ін. "Коріолан* був останнім спектаклем, поставленим У. Поулом (пост. 1931 р.). Режисер переніс дію трагедії з

часів давнього Риму в епоху Директорії. Постановка стала антифашистським спектаклем-пересторогою. 1938 р. в театрі "Олд Вік" Коріолана зіграв Л. Олів'є. На російській сцені цю роль виконували В. Каратигін, О. Южин. 1902 р. О. Ленський поставив трагедію на сцені Малого театру. Удачею театру стало трактування теми народу як центральної в трагедії. Такого зображення народу на сцені Малого театру доти ще не було.

Перший переклад "Коріолана" українською мовою був здійснений 1882 р. П. Кулішем і опублікований 1900 р. за авторським рукописом перекладача. Про "Коріолана" писали Л. Українка, яка включила п'єсу до програми видань київського гуртка "Плеяда", та І. Франко. [686]

ПРИМІТКИ ДО "КОРІОЛАНА"

С. 528. Кай Марцій Коріолан (дати народження й смерті невідомії- римський полководець, про життя якого дійшли тільки напівлегендарні перекази. Про участь Коріолана в конфлікті між патриціями та плебеями (495 до н. є.) ніяких певних відомостей не збереглося. 493 р. до н. є. відзначився при штурмі Коріол. 491 р. до н. є. був вигнаний з Рима. Щоб помститися, обложив Рим з армією вольсків. За однією з версій, загинув від руки вождя вольсків, за іншою — помер у вигнанні.

С. 530. Капітолій — див. приміт. до с. 60.

С. 531— Колись повстали проти живота Всі члени тіла.— Зміст байки Менені Агріппи відтворює концепцію загальної супідрядності, яка виникла ще за часів античності. За Тітом Лівієм, Менені розповідав цю байку плебеям під час повстання 495 р. до н. є. Згадується байка і в книзі Плутарха. Вчення про всесвітню ієрархію, згідно з яким кожне явище як з природного, так і з суспільного життя має своє постійне місце в єдиній системі буття, набуває надзвичайної популярності в добу Відродження.

С. 535. Юній Брут, Сіцініій Велут — за Плутархом, перші народні трибуни. Народні (плебейські) трибуни — найвищі виборні службові особи з плебеїв у давньому Римі. Обиралися на плебейських зборах терміном на рік у кількості 2-^5, а пізніше 10 чоловік. Спочатку обов'язком трибунів було тільки захищати інтереси плебеїв проти сваволі патриціїв. Пізніше здобули право втручатися в дії всіх офіційних осіб, крім диктатора і цензора. Вольски — італійські за походженням племена. Мешкали в Лації (Середня Італія), столиця — місто Коріоли.

С. 540. Гекуба — див. приміт. до с. 49.

С. 541. Ти станеш другою Пенелопою...— Пепелопа— в грецькій міфології дружина царя о-ва Ітаки Одіссея. За поемою Гомера "Одіссея", Пенелопа двадцять років чекала чоловіка з Троянської війни, хоч до неї сваталося багато женихів. Обрати нового чоловіка Пенелопа погоджувалася лише після того, як закінчить ткати покривало. Уночі, проте, вона розпускала все, що було зроблено вдень. Ім'я Пенелопи стало символом подружньої вірності жінки.

С. 543. Марс (Арес) — бог війни в античній міфології.

С. 544. Плутон (Аїд) — володар підземного царства в античній міфології.

Катон Таким войовника в уяві бачив...— Катон Марк Порцій Старший (234— 149 до н. є.) — римський державний діяч, історик і письменник. З 195 р. до н. є.— консул, з 184 р. до н. є.— цензор. Захисник привілеїв аристократії. Автор твору "Походження" (не зберігся), в якому висвітлив історію Рима від заснування міста до 2-ї Пунічної війни. Плутарх розповідає, що Катон вимагав від воїна не лише мужності, а й грізного вигляду та гучного■ голосу; щоб викликати* жах [687] у ворогів. Анахронізм у тексті: Катон жив у III-II ст. до н. є., тобто пізніше за Коріолана.

С. 545. Драхма — давньогрецька грошова одиниця.

С. 548. Анціати — мешканці Анціума, міста, яке було розташоване біля гирла р. Тібру.

С. 549. Центурія — одиниця військово-політичного поділу громадян у Стародавньому Римі. Центурії комплектувалися залежно від майнового і вікового цензу. За центуріями відбувалися вибори до народних зборів.

С. 550. Будь ти й Гектором самим, Що серед ваших недолугих предків...— У Стародавньому Римі дуже популярною була легенда про заснування Римської держави нащадками героя Троянської війни Енея, який після падіння Трої нібито переселився до Італії. Гектор, один з найславетніших троянських героїв, був родичем Енея. Про мандри Енея розповідається в "Енеїді" Вергілія.

С. 555. Авгури — жерці, що провіщали майбутнє, вивчаючи політ птахів та їхню поведінку.

С. 556. ...не можу назвати вас Лікургами.— Лікург — міфологічний спартанський законодавець, діяльність якого звичайно відносять до IX-VIII ст. до н. є. Згідно з легендою, Лікург видав закони, що визначали устрій аристократичної рабовласницької держави, право землеволодіння тощо. Переносно: мудрий державний діяч.

С. 557. Девкаліон (гр. міф.)-цар фессалійського міста Фтії, син Прометея та Клімени, чоловік Пірри. Коли Зевс вирішив за злочини винищити людський рід і наслав на землю потоп, Девкаліон і Пірра врятувалися на кораблі, який заздалегідь збудували за порадою Прометея. Юнона (рим. міф.) — дружина Юпітера, покровителька сім'ї та шлюбу.

С. 558. Клавдій Гален (129(130) —201) —римський лікар і природодослідник. Автор понад 400 праць з філософії і медицини. Праці

Галена справили великий вплив на розвиток медицини. Згадка про Галена в тексті — анахронізм.

...у вінку з дубового листя.— У Стародавньому Римі дуб вважався священним деревом Юпітера. Вінком з дубового листя увінчували героїв.

С. 559. Як відбивали напад Тарквінія...— Луцій Тарквіній Гордий — за римською легендою, останній (сьомий) цар Стародавнього Риму (534(533)-510(509) до н. є.), етруск. Жорстокість та безчинства Тарквінія викликали в Римі повстання, внаслідок якого його було вигнано з країни, скасовано царську владу і встановлено республіканський лад.

С. 561. Консул — у Стародавньому Римі періоду республіки титул двох обираних найвищих службових осіб. [688]

С. 575. Анк Марцій (640-616 до н. є.) —четвертий з легендарних царів Стародавнього Риму.

Нума Помпілій — за легендою, другий з царів Стародавнього Риму (714-671 до н. є.). Вважався засновником провідних римських культів та жрецьких колегій. Запровадив нібито також місячний календар, розділив дні на свята й будні.

Тулл Гостілій — третій з легендарних царів Стародавнього Риму (670-630 до н. є.).

Публій, Квінт(ій), Цензорін.— Шекспір помилково вважає Публія, Квінтія та Цензоріна предками Коріолана. За Плутархом, вони були його нащадками. Акведуки, про які йде мова в тексті, були збудовані в Римі лише 149 р. до н. є. Кай Марцій Рутул отримав найменння Цензорін, коли його 265 р. до н. є. вдруге було обрано цензором, тобто через 48 років після вигнання Коріолана з Риму. Цензор у Стародавньому Римі — один з найвищих державних сановників. Цензори обиралися на 5 років.

Провадили нагляд за моральністю, контролювали державні фінанси тощо.

С. 580. Гідра — в давньогрецькій міфології страхітлива дев'ятиголова змія, яка вважалася непереможною, оскільки на місці відрубаних голів у неї виростали нові. Проте Геракл убив її, припікаючи шиї обезголовленої потвори палаючою головешкою.

Ареопаг — орган влади в давніх Афінах. Названий за місцем засідань на пагорбі Ареса біля Акрополя. Ареопагу належала широка політична, судова, контролююча і релігійна влада. Був оплотом аристократії.

С. 582. Еділ--службова особа в Стародавньому Римі. До численних обов'язків еділів належала також охорона громадського порядку. Саме еділи арештовували злочинців тощо.

С. 583. Тарпейська скеля — місце страти у давньому Римі. З Тарпейської скелі зіштовхували зрадників.

С. 593. Триби — з VI ст. до н. є. до 30-х рр. н. є. адміністративно-територіальний округ у Стародавньому Римі. За трибами встановлювався ценз і провадився набір до армії та голосування.

С. 616. Як Геркулес, Що з дерева плоди стрясав достиглі.— Натяк на 2-й подвиг Геркулеса — викрадення золотих яблук з саду Гесперід, дочок титана Атланта.

С. 627. Он мати кланяється, мов Олімп...— Олімп, у грецькій міфології, священна гора в Фессалії, місцеперебування Зевса та інших богів. Порівняння підкреслює велич Волумнії, яка зберігає свою гідність, навіть звертаючись до сина з проханням. [689]

С. 628. Валерій Публікола — один із засновників Римської республіки, її перший консул з 510 р. до ш є. Брав: участь у вигнанні Тарквінія Гордого з Риму.

С. 633. ...як статуя Александра.— Маєтьсят на увазі Александр Македонський (356-323 до н. є.}, цар Македонії з 336 р. до и. є., оямв з найвидат-ніших полководців і державних діячів стародавнього світу. Анахронізм у тексті: Александр Македонський жив через півтора сторіччя після Коріолана,

Олена АЛЕКСЄЄНКО